IRWiR PAN

Krajowe Centrum Edukacji Rolniczej
w Brwinowie

UNDP
Empowered lives.
Resilient nations.

Wzmocnienie kompetencji kluczowych w zakresie inicjatywności i przedsiębiorczości wśród uczniów szkół rolniczych w Polsce – CEKIN

RAPORT KOŃCOWY

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

CEKIN
Przedsiębiorczość • Inicjatywa • Kreatywność

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Autor:
Jarosław Domalewski

Na podstawie badania ewaluacyjnego przeprowadzonego przez zespół badawczy:
Sylwia Kaczmarczyk
Rafał Piszczek
Ewa Tkocz-Piszczek
Zdzisław Wolny

BIOSTAT
22-200 Rybnik, ul. Kowalczyka 17
www.biostat.com.pl

Skład i druk:
Drukarnia GRAFDRUKPOL
03-797 Warszawa, ul. Klementowicka 1

Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP)
Biuro Projektowe w Polsce
ul. Szpitalna 6/23
00-031 Warszawa
www.undp.org.pl, europeandcis.undp.org

Warszawa 2013

Publikacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, w ramach projektu „Wzmocnienie kompetencji kluczowych w zakresie inicjatywności i przedsiębiorczości wśród uczniów szkół rolniczych w Polsce - CEKIN", Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Priorytet III, Działanie 3.3. - Poprawa jakości kształcenia.
Projekt realizowany przez:
- Krajowe Centrum Edukacji Rolniczej w Brwinowie (KCER)
- Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP)
- Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk (IRWIR PAN)

Publikacja bezpłatna

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Spis treści

Wprowadzenie **5**

Podstawa źródłowa opracowania **8**

Kształcenie na kierunkach rolniczych w szkołach ponadgimnazjalnych – stan i perspektywy w opinii kadry nauczycielskiej **9**

Szkolnictwo zawodowe wobec potrzeb regionalnego rynku pracy 9

Efekty projektu CEKIN w opiniach nauczycieli i nauczycielek 13

Opinie nauczycieli i nauczycielek o projekcie CEKIN i możliwościach jego implementacji 15

Efekty i rezultaty udziału w projekcie CEKIN z perspektywy uczniów i uczennic szkół rolniczych **16**

Uczniowie i uczennice szkół rolniczych – autocharakterystyka i znaczące wybory życiowe 16

Doświadczenie pracy 20

Efekty udziału w projekcie CEKIN z perspektywy uczniów i uczennic 22

Oceny poszczególnych elementów projektu CEKIN 28

Podsumowanie **30**

Wnioski i rekomendacje **32**

Aneks **35**

1. Lista szkół uczestniczących w projekcie 35

2. Tabele i wykresy przedstawiające wyniki badania ewaluacyjnego przeprowadzonego wśród nauczycieli i nauczycielek uczestniczących w projekcie CEKIN 37

3. Tabele i rysunki przedstawiające wyniki badania przeprowadzonego wśród uczniów i uczennic uczestniczących w projekcie CEKIN 50

4. Kwestionariusz badania CATI z nauczycielami i nauczycielkami 70

5. Kwestionariusz ankiety z uczniami i uczennicami 75

Wprowadzenie

W styczniu 2010 roku Krajowe Centrum Edukacji Rolniczej w Brwinowie (KCER) we współpracy z Programem Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) Biurem Projektowym w Polsce i Instytutem Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk (IRWiR PAN), rozpoczęło realizację projektu ***Wzmocnienie kompetencji kluczowych w zakresie inicjatywności i przedsiębiorczości wśród uczniów szkół rolniczych w Polsce – CEKIN***, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytet III: Wysoka jakość systemu oświaty, Działanie 3.3: Poprawa jakości kształcenia.

Główny cel projektu CEKIN stanowiło wzmocnienie wśród uczniów i uczennic szkół rolniczych w Polsce ich kompetencji w zakresie **inicjatywności i przedsiębiorczości,** jednej z ośmiu zdefiniowanych przez Parlament Europejski i Radę UE kompetencji kluczowych.

Zdefiniowany cel projektu miał swoje źródła w diagnozie sytuacji młodych ludzi na obszarach wiejskich. Fundamentalnymi problemami polskiej wsi są przede wszystkim: nierównomierny rozwój obszarów wiejskich (dynamiczny rozwój obszarów podmiejskich i marginalizacja w wymiarze ekonomicznym, demograficznym i społecznym tzw. obszarów peryferyjnych), relatywnie (w porównaniu z miastem) niższy poziom wykształcenia mieszkańców wsi, ograniczone zasoby wiejskiego rynku pracy.

Z perspektywy młodych mieszkających na obszarach wiejskich zasadnicze problemy, jakie ich dotyczą, to ograniczone szanse edukacyjne i na rynku pracy. Wystarczy wspomnieć, że wśród ludności w wieku produkcyjnym największy spadek zatrudnienia odnotowano wśród młodych ludzi w wieku 18-24 lata – z 40,7% w roku 2009 do 37,4% w roku 2011[1]. Oddzielną kwestią jest, wciąż silnie obecne w świadomości młodych mieszkańców wsi, przekonanie, że wieś jest gorszym, w porównaniu z miastem, środowiskiem życia.

Szczególną, bo decydującą w znacznej mierze o specyfice wsi, kategorią społeczną jest ludność rolnicza. Charakteryzuje ją relatywnie najniższy poziom

1 Frenkel I., 2012, *Ludność wiejska*, w: Wilkin, J., Nurzyńska, I., *Polska wieś 2012. Raport o stanie wsi,* Wyd. Naukowe SCHOLAR

wykształcenia – dyplom wyższej uczelni był w posiadaniu w roku 2011 zaledwie 3,7%. Jednocześnie, mimo zachodzących od lat procesów dezagraryzacji, wskaźniki zatrudnienia ludności rolniczej są wyższe aniżeli ludności bezrolnej, choć sytuacja ta wynika z ukrytych nadwyżek sił produkcyjnych w rolnictwie. Problem w tym, że w obliczu słabości wiejskiego rynku pracy, alternatywne (wobec pracy w rolnictwie) formy aktywności zawodowej są dość ograniczone. Odsetek pracujących na własny rachunek wśród mieszkańców wsi pracujących poza rolnictwem jest w zasadzie niezmienny (w roku 2009 wynosił 11,5%, w 2011 – 11,6%) (Frenkel 2012: 26). Zarysowane powyżej problemy polskiej wsi stanowią istotne wyzwanie wobec instytucji edukacyjnych, w szczególności tych, które realizują kształcenie na kierunkach rolniczych.

Szkoły rolnicze od zawsze postrzegane były jako element kształcenia zawodowego „drugiej kategorii". W przeszłości decydowały o tym zarówno uwarunkowania systemowe (miejsce rolnictwa i ludności rolniczej w społeczeństwie) jak i procesy (auto) selekcji do szkół rolniczych, które były „naturalnym" etapem ścieżki edukacyjnej młodych mieszkańców wsi, w szczególności pochodzących ze środowisk rolniczych. Mimo zmian, jakie zaszły w polskim systemie edukacji po roku 1990, szkoły kształcące na kierunkach rolniczych, przede wszystkim na skutek dokonujących się procesów selekcji edukacyjnych młodzieży, wciąż stanowią ofertę edukacyjną „drugiej kategorii". Sytuacja szkół rolniczych w Polsce uległa znaczącemu pogorszeniu wraz z wprowadzeniem reformy systemu edukacji w roku 1999 i przekazaniem szkół ponadgimnazjalnych (średniego szczebla) powiatom, jako organom prowadzącym placówki edukacyjne. W obliczu wzrastających aspiracji edukacyjnych szkoły rolnicze zmuszone zostały do opracowania oferty edukacyjnej, która z jednej strony wychodziła naprzeciw potrzebom młodych ludzi (nie do końca świadomych realiów rynku pracy), z drugiej - przyczyniła się do stopniowej utraty ich „rolniczego" charakteru. Kształcenie na kierunkach rolniczych ulegało stopniowej marginalizacji. W odniesieniu do szkół rolniczych owa marginalizacja dokonywała się w podwójnym wymiarze. Po pierwsze, kształcenie na kierunkach rolniczych miało coraz mniejszy udział w profilach kształcenia w tych szkołach. Po drugie, podobnie jak inne szkoły zawodowe, szkoły rolnicze doświadczały permanentnego braku inwestycji, który przekładał się na nieadekwatność oferty edukacyjnej wobec zmieniającej się rzeczywistości. Szkoły rolnicze w coraz większym stopniu traciły swój rolniczy charakter, podejmując próbę sprostania, często nieracjonalnym, oczekiwaniom rynku edukacyjnego.

W roku 2007 Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi przejęło, jako organ prowadzący, 45 szkół ponadgimnazjalnych kształcących w kierunkach rolniczych.

Program CEKIN, którego efekty stanowią przedmiot analiz, objął 48 szkół kształcących w zawodach sektora rolno-spożywczego, w tym 39 szkół prowadzonych przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz 9 szkół samorządowych.

Punktem wyjścia realizowanego projektu było założenie, że instytucje edukacyjne – w tym przypadku, szkoły rolnicze – mogą stanowić istotny czynnik zmian na obszarach wiejskich. Mając na uwadze problemy wsi i młodzieży wiejskiej założono, że istotnym czynnikiem mogącym przyczynić się do ich rozwiązania jest właściwie sprofilowana działalność edukacyjna, której zasadniczym celem będzie wzmocnienie kompetencji w zakresie przedsiębiorczości i inicjatywności. Aby zrealizować ten cel w projekcie CEKIN założono podjęcie kompleksowych działań m.in. organizacja zajęć w szkołach według autorskich scenariuszy dotyczących rozwoju obszarów wiejskich, wyjazdy edukacyjne, praktyki uczniowskie m.in. w Lokalnych Grupach Działania i przedsiębiorstwach działających na obszarach wiejskich).

Niniejszy raport nie ma charakteru ewaluacyjnego. We wrześniu 2013 w ramach projektu CEKIN na zlecenie UNDP, po trzech latach realizacji projektu w szkołach rolniczych, przeprowadzono badanie ewaluacyjne, którego wyniki są zawarte w opracowaniu ***Ewaluacja końcowa projektu „Wzmocnienie kompetencji kluczowych w zakresie inicjatywności i przedsiębiorczości wśród uczniów szkół rolniczych w Polsce - CEKIN***, którego wyniki prezentujemy w Aneksie. Zasadniczym celem raportu jest próba identyfikacji efektów oddziaływania projektu CEKIN na uczniów i uczennice szkół rolniczych oraz na nauczycieli i nauczycielki w zakresie szeroko rozumianego wzmocnienia kompetencji kluczowych w obszarze przedsiębiorczości i inicjatywności. Uzyskane wyniki stanowią podstawę do sformułowania wniosków i rekomendacji adresowanych wobec poszczególnych instytucji odpowiedzialnych za kształt szkolnictwa rolniczego w Polsce.

Podstawa źródłowa opracowania

W ramach projektu CEKIN przeprowadzono dwa badania empiryczne. Pierwsze zrealizował w roku 2011 zespół Ekspertów ds. Edukacji Rolniczej Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Zasadniczym celem tego badania była diagnoza kompetencji kluczowych w zakresie przedsiębiorczości i inicjatywności uczniów i uczennic szkół rolniczych. Badanie, w którym uczestniczyło ogółem 1101 uczniów i uczennic, zostało przeprowadzone przed działaniami edukacyjnymi realizowanymi w ramach projektu CEKIN, których celem było wzmocnienie kompetencji kluczowych w zakresie przedsiębiorczości i inicjatywności wśród młodzieży ze szkół kształcących na kierunkach rolniczych. Dodatkowo, przeprowadzono wywiady telefoniczne wśród blisko 350 przedstawicieli szkół kształcących na kierunkach rolniczych (zarówno zasadniczych zawodowych, jak i techników). Celem tego badania była diagnoza kształcenia rolniczego w Polsce.

We wrześniu 2013 r. zrealizowano kolejne badanie, którego celem była ewaluacja efektów wdrażanych w ramach projektu CEKIN działań. Badaniem objęto wszystkich obecnych w szkole w dniu jego realizacji uczniów i uczennice, którzy uczestniczyli w projekcie. W ankiecie audytoryjnej uczestniczyło 813 uczniów i uczennic, co stanowi 75% ogólnej liczby uczestników projektu. Ponadto, przeprowadzono wywiady telefoniczne z 48 nauczycielami i nauczycielkami uczestniczącymi w projekcie.

Wyniki obu tych badań stanowią zasadniczą podstawę źródłową niniejszego opracowania.

Kształcenie na kierunkach rolniczych w szkołach ponadgimnazjalnych – stan i perspektywy w opinii kadry nauczycielskiej

Jak już wspomniano, istotną część zrealizowanych badań stanowiła diagnoza opinii nauczycieli i nauczycielek uczestniczących w projekcie CEKIN na temat nie tylko jego efektów, ale również zadań i funkcji szkół kształcących na kierunkach rolniczych. Podjęcie powyższego problemu wydaje się istotne co najmniej z dwóch powodów. Pierwszy związany jest bezpośrednio z samym projektem CEKIN i celami jego realizacji, których adresatami byli uczniowie i uczennice szkół rolniczych. Działania podejmowane w ramach projektu, które odnosiły się do nauczycieli i nauczycielek, stanowiły jedynie środek do osiągnięcia celu, jakim było wzmocnienie kompetencji kluczowych młodzieży w zakresie przedsiębiorczości i inicjatywności. Powodzenie w realizacji celów projektu w znaczącym stopniu uzależnione było od postaw kadry nauczycielskiej. Drugi powód, dla którego pogłębiona analiza opinii i poglądów nauczycieli i nauczycielek uczestniczących w projekcie jest istotna, związany jest z celem niniejszego raportu – **wypracowaniem rekomendacji odnoszących się do kształcenia rolniczego w Polsce.** Ograniczenie podstawy źródłowej wyłącznie do wyników badań pochodzących od uczniów i uczennic, z pominięciem kluczowego przecież „elementu" procesu edukacyjnego, jakim jest nauczyciel i nauczycielka, dałoby z całą pewnością obraz niepełny.

Szkolnictwo zawodowe wobec potrzeb regionalnego rynku pracy

W założeniu szkolnictwo zawodowe ma za zadanie wyposażyć młodych ludzi w kompetencje i umiejętności niezbędne do podjęcia pracy w określonych zawodach. W praktyce realizuje szereg innych (jawnych i ukrytych) funkcji. Jedną z największych „bolączek" polskiego systemu edukacji jest nieadekwatność kształcenia zawodowego wobec potrzeb rynku pracy. Decyduje o tym szereg czynników, między innymi wieloletnie zaniedbania tego segmentu szkolnictwa, jego permanentne niedofinansowanie, czy ogromna

dynamika współczesnego rynku pracy, która stanowi poważne wyzwanie nie tylko z punktu widzenia realizowanych w szkołach zawodowych profili kształcenia, ale też z powodu konieczności wypracowania nowego modelu edukacji zawodowej. Kwestia ta nabiera szczególnego znaczenia na obszarach wiejskich, gdzie postępujące procesy dezagraryzacji współwystępują z ubóstwem lokalnego rynku pracy.

Rysunek 1

Czy realizowane w szkole kierunki kształcenia uwzględniają potrzeby lokalnego rynku pracy?

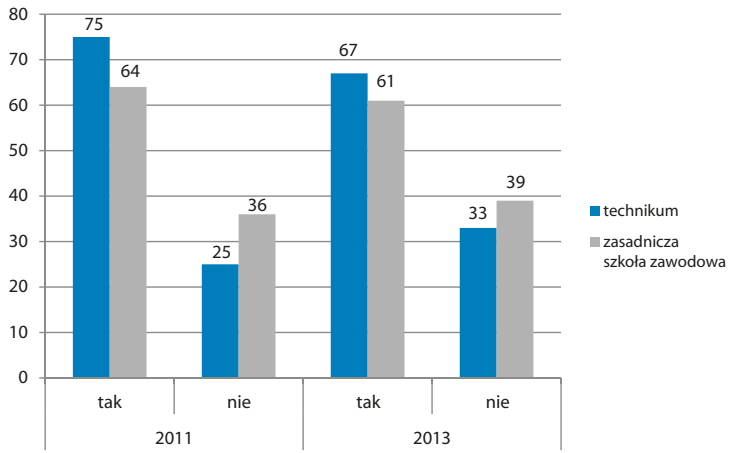

Źródło: J.Domalewski (red.), 2011, *Zadania i funkcje…*; UNDP, 2013, *Raport z ewaluacji końcowej projektu CEKIN*

Na początku realizacji projektu (w roku 2011) 75% nauczycieli i nauczycielek techników oraz 64% nauczycieli i nauczycielek zasadniczych szkół zawodowych było przekonanych, że nauczane w szkołach będących miejscem ich pracy kierunki kształcenia odpowiadają na potrzeby lokalnego rynku pracy. Przeciwnego zdania było odpowiednio 25% i 36%. Na przestrzeni analizowanych dwóch lat zmniejszeniu uległ odsetek nauczycieli przekonanych, że oferta szkoły, w której nauczają wychodzi naprzeciw potrzebom lokalnego rynku pracy. O ile w zasadniczych szkołach zawodowych zmiana ta jest niewielka (zaledwie 3 pp.), o tyle w technikach udział nauczycieli przekonanych, że placówka, w której nauczają uwzględnia potrzeby rynku pracy zmalał do 64%. Generalnie, w obu typach szkół można jednak zaobserwować zbieżne tendencje.

Trudno jednoznacznie wskazać na przyczyny zmian opinii nauczycieli techników i zasadniczych szkół zawodowych kształcących na kierunkach rolniczych w odniesieniu do adekwatności oferty szkół wobec potrzeb lokalnego/ regionalnego rynku pracy. Wydaje się mało prawdopodobne, by w analizowanym okresie nastąpiły w środowiskach badanych szkół znaczące zmiany na rynku pracy. Bardziej prawdopodobna wydaje się być teza, iż w pewnym stopniu wpływ na zmniejszenie przekonania nauczycieli, że szkoła, w której nauczają uwzględnia potrzeby rynku pracy, może mieć swoje źródła w coraz silniej obecnej w debacie publicznej dyskusji na temat stanu szkolnictwa zawodowego w Polsce i potrzeby jego reformy. Można również zaryzykować tezę, że zaobserwowane zjawisko jest w części konsekwencją samego projektu CEKIN, który przyczynił się do zwiększenia świadomości badanych nauczycieli w kwestii relacji między systemem kształcenia a rynkiem pracy. Przy czym, powyższe interpretacje należy traktować bardziej jako hipotezy (być może wymagające weryfikacji w przyszłości), aniżeli jednoznacznie wynikające z materiału empirycznego wnioski.

Rysunek 2

Zainteresowanie młodzieży nauką na kierunkach rolniczych w ostatnich latach – dynamika zmian

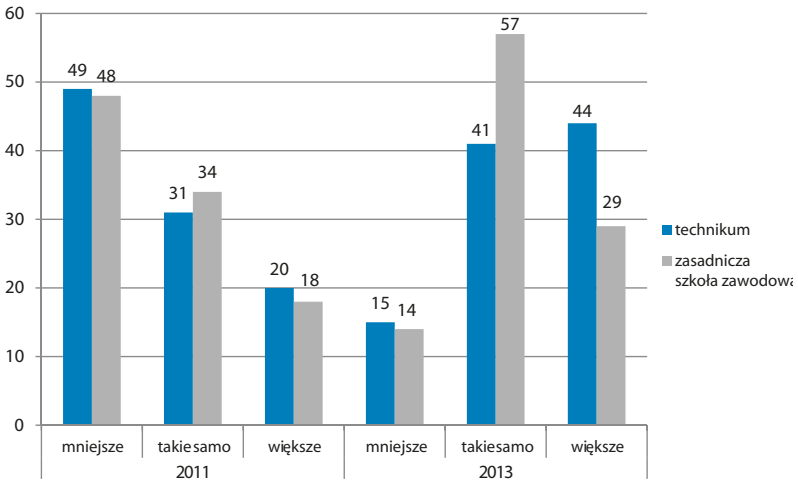

Źródło: J.Domalewski (red.), 2011, *Zadania i funkcje…*; UNDP, 2013, *Raport z ewaluacji końcowej projektu CEKIN*

W roku 2011 opinie nauczycieli i nauczycielek, zarówno szkół zasadniczych zawodowych, jak i techników, odnośnie zainteresowania uczniów i uczennic nauką

na kierunkach rolniczych były zbieżne. Dwa lata później można zaobserwować wyraźne różnice między poglądami w tej kwestii wśród kadry nauczycielskiej techników i zasadniczych szkół zawodowych. Najwięcej wśród nauczycieli i nauczycielek techników jest takich osób, które są przekonane, że zainteresowanie nauką w szkołach zawodowych jest wyższe (44%). Porównywalną część stanowią nauczyciele i nauczycielki, którzy wskazują, że zainteresowanie jest takie samo (40%), a jedynie 15% uważa, że mniejsze. Poglądy nauczycieli i nauczycielek zasadniczych szkół zawodowych w tej kwestii są nieco mniej optymistyczne. Na większe zainteresowanie absolwentów i absolwentek gimnazjów nauką w zasadniczych szkołach rolniczych wskazuje 29%. Choć z drugiej strony, należy podkreślić, że w roku 2013 w porównaniu z rokiem 2011 wzrósł wśród nauczycieli i nauczycielek szkół zasadniczych zawodowych, jak i techników, odsetek osób przekonanych, że zainteresowanie kształceniem rolniczym w ostatnich latach jest takie samo lub większe. Trudno orzec, w jakim stopniu zmiana ta ma realne odzwierciedlenie w liczbie kandydatów i kandydatek do szkół rolniczych.

Rysunek 3

Zainteresowanie młodzieży nauką na kierunkach rolniczych w najbliższych latach – dynamika zmian

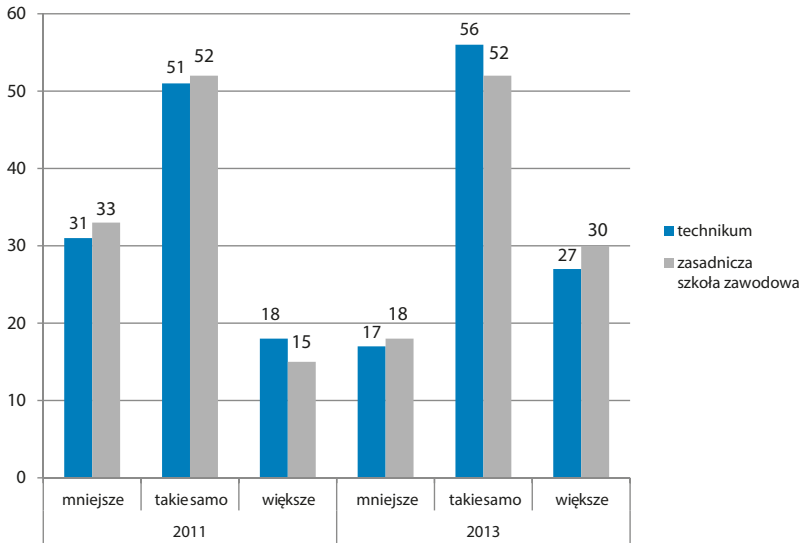

Źródło: J.Domalewski (red.), 2011, *Zadania i funkcje…*; UNDP, 2013, *Raport z ewaluacji końcowej projektu CEKIN*

Niemniej jednak zmiany w poglądach kadry nauczycielskiej w odniesieniu do kwestii zainteresowania młodzieży kształceniem na kierunkach rolniczych w przeszłości są zbieżne z ich przekonaniami co do najbliższej przyszłości. W porównywanych okresach wyraźnie wzrósł odsetek nauczycieli i nauczycielek przekonanych, że w najbliższych latach zainteresowanie młodzieży nauką w szkołach rolniczych będzie większe lub przynajmniej takie samo. Być może opinie te odzwierciedlają pewne bardziej ogólne tendencje. Już w drugiej połowie pierwszej dekady bieżącego stulecia można było zaobserwować zatrzymanie trendu polegającego na spadku liczby młodzieży zainteresowanej nauką w szkołach zawodowych. Jeśli jeszcze uwzględnimy wymierne korzyści, jakie rolnikom przyniosła akcesja Polski do struktur UE, można przypuszczać, że w pewnym stopniu poglądy nauczycieli i nauczycielek odzwierciedlają rzeczywistość.

Efekty projektu CEKIN w opiniach nauczycieli i nauczycielek

Trudno uznać opinie nauczycieli i nauczycielek na temat zmian, jakie zaszły wśród uczniów i uczennic w zakresie ich kompetencji kluczowych czy pewnych umiejętności, jako miarodajny wskaźnik rzeczywistych efektów realizowanego projektu CEKIN. Niemniej jednak poprzez analizę tych opinii można w pewnym stopniu wnioskować o przekonaniach kadry pedagogicznej co do sensowności podjętych w ramach projektu CEKIN działaniach.

Z całą pewnością nie jest zaskoczeniem, że zdecydowana większość nauczycieli i nauczycielek jest przekonana, iż po udziale w projekcie wzrosły kompetencje uczniów i uczennic w zakresie przedsiębiorczości (96%), inicjatywności (92%), komunikatywności (94%), umiejętności pracy zespołowej (83%) oraz ich wiedza na temat rozwoju obszarów wiejskich (96%). Niewielki odsetek badanych, którzy są przeciwnego zdania, stanowi stałą kategorię sceptycznie oceniającą efekty udziału w projekcie. Bardziej szczegółowe analizy wykazały, że zazwyczaj nauczyciele i nauczycielki, którzy twierdzili, że projekt CEKIN nie przyczynił się do zmian w zakresie kompetencji, umiejętności czy wiedzy młodzieży w jednej sferze, formułowali podobny sąd w odniesieniu do innej. Niemniej jednak wysokie przekonanie nauczycieli uczestniczących w projekcie o pozytywnych efektach jego realizacji w odniesieniu do uczniów i uczennic, może świadczyć o postrzeganiu tego typu działań jako uzasadnionych.

Rysunek 4
Jak zmieniło się zainteresowanie podjęciem studiów, dodatkowych szkoleń czy kursów wśród młodzieży biorącej udział w projekcie CEKIN?

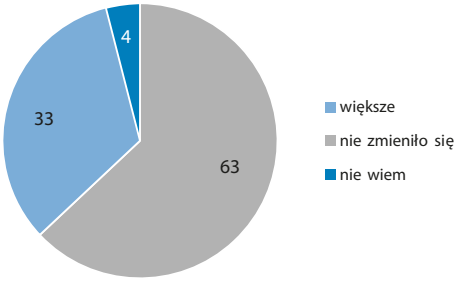

Źródło: J. Domalewski (red.), 2011, *Zadania i funkcje…*; UNDP, 2013, *Raport z ewaluacji końcowej projektu CEKIN*

Rysunek 5
Jak zmieniły się szanse życiowe młodzieży biorącej udział w projekcie CEKIN?

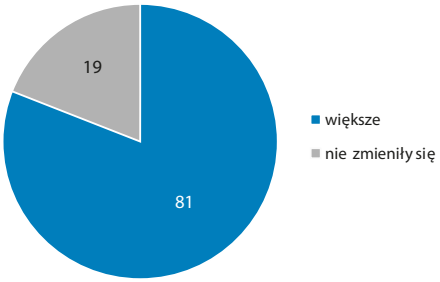

Źródło: J. Domalewski (red.), 2011, *Zadania i funkcje…*; UNDP, 2013, *Raport z ewaluacji końcowej projektu CEKIN*

Bardzo istotne wydają się opinie nauczycieli i nauczycielek w kwestii zmian zainteresowania młodzieży uczestniczącej w projekcie CEKIN podjęciem w przyszłości studiów wyższych, udziałem w szkoleniach i kursach. Według nauczycieli i nauczycielek zainteresowanie to wzrosło. Oznacza to, że kadra pedagogiczna dostrzega pewne wymierne korzyści udziału swoich uczniów w projekcie, które przecież nie są bezpośrednią konsekwencją działań podejmowanych w ramach projektu CEKIN.

Na uwagę zasługują również sądy nauczycieli i nauczycielek co do szans życiowych młodzieży (rysunek 5). Zdecydowana większość, bo aż 81% badanych pedagogów, jest przekonanych, że szanse życiowe ich uczniów i uczennic w efekcie działań podejmowanych w ramach projektu wzrosły. Wynik ten jest o tyle ważny, że wskazuje na zmianę w sposobie postrzegania młodzieży przez nauczycieli i nauczycielki. Można w tym miejscu mówić o pewnym, niezamierzonym efekcie projektu, który przyczynił się do zmian w sposobie postrzegania uczniów przez pedagogów.

Opinie nauczycieli o projekcie CEKIN i możliwościach jego implementacji

Zdecydowana większość, bo aż 83% badanych nauczycieli i nauczycielek stwierdziło, że zamierza wprowadzić w swojej szkole elementy programu nauczania wdrożone w projekcie. Pozostałe 17% stwierdziło, że nie będzie wprowadzało tych elementów projektu do programów nauczania, argumentując to przede wszystkim brakiem możliwości decyzyjnych, niejasnością co do ostatecznych efektów projektu oraz nieznajomością sytuacji po wprowadzeniu nowej podstawy programowej.

Wśród nauczycieli i nauczycielek, którzy zamierzają w swojej pracy dydaktycznej wykorzystać wybrane elementy projektu CEKIN, na pierwszym miejscu wskazywane są zagadnienia z zakresu przedsiębiorczości. Te właśnie elementy części dydaktycznej projektu zamierzają najczęściej wprowadzić nauczyciele pedagodzy do programów nauczania, mimo że przedsiębiorczość zawarta jest w programach nauczania szkół średnich. Ukazuje to nieadekwatność oferty dydaktycznej realizowanej w szkole (zarówno pod względem treści, jak i metod) wobec potrzeb nie tylko uczniów, ale i nauczycieli.

Mniejszą popularnością wśród nauczycieli cieszą się zagadnienia związane z odnawialnymi źródłami energii, podejściem LEADER jako metodą rozwoju wsi czy dziedzictwa kulturowego i ładu przestrzennego wsi. Najrzadziej nauczyciele zamierzają wprowadzić do swoich programów nauczania zagadnienia z bloku „Moja wieś jutra" i „Rolnik – strażnik środowiska i krajobrazu".

O ile kwestie związane z wprowadzeniem poszczególnych elementów projektu CEKIN do programów nauczania spotykają się ze znaczącą akceptacją ze strony nauczycieli, o tyle wprowadzenie specjalizacji *Rozwój obszarów wiejskich* już nie. Aż 71% badanych szkół nie zamierza wprowadzić tej specjalizacji. Jednak, gdy pytamy nauczycieli i nauczycielki, czy szkoła powinna wprowadzić specjalizację

Rozwój obszarów wiejskich, 67% pedagogów uczestniczących w projekcie jest przekonanych, że tak. Zatem, z jednej strony szkoły dostrzegają pewne pozytywne efekty nauczania w zakresie problematyki rozwoju obszarów wiejskich, z drugiej nie znajdują one przełożenia na podjęcie starań na rzecz wprowadzenia tych treści do oferty szkoły w formie specjalizacji. Znamienne, że uzasadnienia tych właśnie opinii odnoszą się przede wszystkim do braku możliwości decyzyjnych szkoły i pracujących w niej nauczycieli odnośnie oferty kształcenia. Po raz kolejny nauczyciele i nauczycielki nie mają poczucia, ale też i możliwości, współdecydowania o ofercie dydaktycznej szkoły, w jakiej pracują. Wśród innych argumentów pojawiały się również takie, które dotyczyły braku środków na wprowadzenie tego typu zmian, przekonanie, iż treści te zawarte są już w realizowanych programach nauczania czy małego zainteresowania młodzieży tą problematyką.

Efekty i rezultaty udziału w projekcie CEKIN z perspektywy uczniów i uczennic szkół rolniczych

Jak już wspomniano na wstępie, zasadniczym celem projektu było wzmocnienie kompetencji kluczowych uczniów i uczennic szkół rolniczych w zakresie przedsiębiorczości i inicjatywności. Poniższa część opracowania stanowi zasadniczą diagnozę zmian, jakie dokonały się w zakresie analizowanych kompetencji młodzieży ze szkół rolniczych w związku z realizacją projektu CEKIN.

Uczniowie i uczennice szkół rolniczych – autocharakterystyka i znaczące wybory życiowe

Zarówno w roku 2011, jak i w 2013 zwrócono się do młodzieży ze szkół rolniczych z prośbą o ocenę, w jakim stopniu zgadza się z wybranymi twierdzeniami odnoszącymi się do jej charakterystyk. Mimo upływu dwóch lat autocharakterystyki uczniów i uczennic kształcących się na kierunkach rolniczych zasadniczo nie uległy zmianie (rysunek 6). Jakkolwiek, w odniesieniu do każdej z analizowanych autocharakterystyk, można zaobserwować spadek wartości tj. mniejsze przekonanie, że takie właśnie twierdzenie jest adekwatne wobec własnej autocharakterystyki uczniów i uczennic szkół rolniczych, to jednocześnie tendencje zarówno w 2011 roku, jak i w roku 2013 są w zasadzie takie same.

W największym stopniu panuje w tej grupie przekonanie o posiadaniu umiejętności pracy zespołowej. W następnej kolejności uczniów i uczennice szkół kształcących na kierunkach rolniczych charakteryzuje przekonanie, że są pracowici, a cecha ta stwarza możliwość osiągnięcia wyznaczonych celów. W podobnym stopniu badaną młodzież charakteryzuje przeświadczenie, że potrafi zaplanować w życiu to, co stanowi przedmiot jej celów. Relatywnie w najmniejszym stopniu uczniowie i uczennice szkół rolniczych są przekonani o własnych umiejętnościach w odniesieniu do realizacji swoich pomysłów. W roku 2011 średnia arytmetyczna wskaźnika akceptacji powyższego poglądu wynosiła niespełna 8,00, dwa lata później 6,47.

Rysunek 6
W jakim stopniu zgadzasz się z poniższymi stwierdzeniami? – dynamika zmian

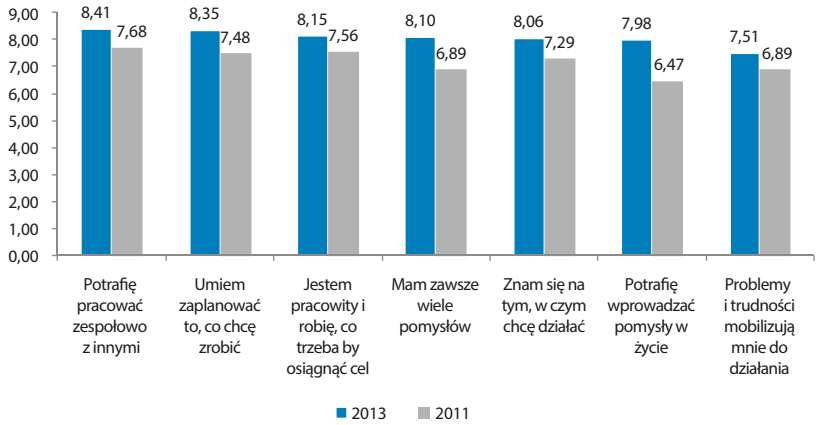

Źródło: J.Domalewski (red.), 2011, *Zadania i funkcje…*; UNDP, 2013, *Raport z ewaluacji końcowej projektu CEKIN*

Podkreślenia wymaga jednak zasadnicza tendencja, jaką można zaobserwować w odniesieniu do dynamiki zmian autocharakterystyk uczniów. Generalnie w roku 2011 uczniowie szkół rolniczych w niższym stopniu byli przekonani do posiadania wyżej wymienionych cech aniżeli w roku 2013. Przykładowo, na początku realizacji projektu CEKIN przekonanie uczniów szkół rolniczych o posiadaniu umiejętności pracy zespołowej kształtowało się na poziomie 7,7 punktu (gdzie 1 oznaczało 'w ogóle', 10 – w 'bardzo dużym stopniu'). Dwa lata później wartość analizowanego wskaźnika wzrosła do 8,41 punktu. Podobne

tendencje można zaobserwować w odniesieniu do pozostałych wymiarów autocharakterystyk uczniów i uczennic szkół rolniczych.

Trudno w tym miejscu orzec, w jakim stopniu przekonanie młodzieży uczącej się w szkołach rolniczych, co do posiadanych przez nią umiejętności pracy zespołowej, planowania czy pracowitości, która umożliwia osiągnięcie wyznaczonych celów, jest efektem działań podjętych w ramach realizacji projektu CEKIN. Być może uzyskane tu wyniki odzwierciedlają fazę rozwojową badanej młodzieży – *de facto* dorosłych ludzi. Możliwe jest jednak, że udział w projekcie CEKIN przyczynił się do wzrostu samooceny uczniów szkół zawodowych kształcących na kierunkach rolniczych.

Rysunek 7
Który z wariantów jest lepszy? – dynamika zmian

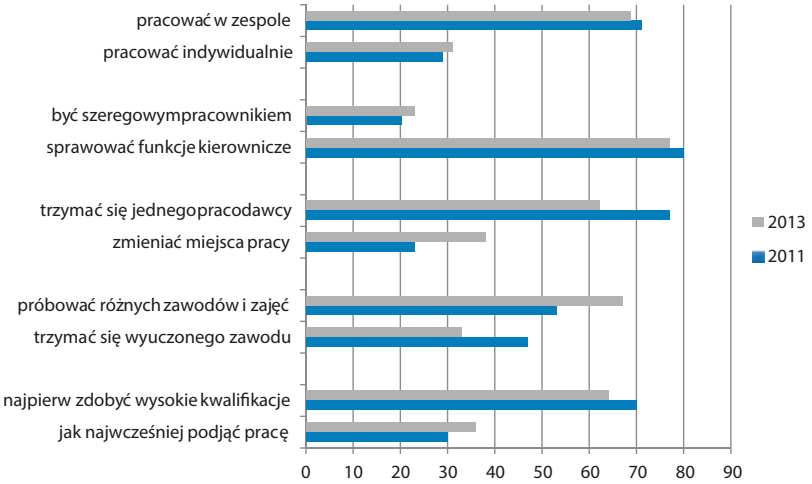

Źródło: J. Domalewski (red.), 2011, *Zadania i funkcje…*; UNDP, 2013, *Raport z ewaluacji końcowej projektu CEKIN*

Zarówno na początku (w roku 2011), jak pod koniec realizacji projektu CEKIN, uczniowie szkół rolniczych w większym stopniu preferują pracę zespołową. W tym zakresie w analizowanym okresie w zasadzie nie zaszły żadne zmiany. Około 70% młodzieży przedkłada pracę zespołową nad indywidualną. Jednocześnie uczniowie i uczennice szkół rolniczych wyraźnie wskazują, że w ich opinii znacznie bardziej atrakcyjne jest sprawowanie funkcji kierowniczych niż

bycie szeregowym pracownikiem. W tej kwestii, podobnie jak w poprzedniej, poglądy młodych ludzi są bardzo stabilne.

Zmiany dają się natomiast zaobserwować w odniesieniu do opinii uczniów szkół rolniczych dotyczącej tego, który z wariantów jest lepszy w sferze zarówno miejsca pracy, jak i wykonywanego zawodu. W analizowanym okresie wyraźnie wzrosło przekonanie młodych ludzi, że zmiany miejsca pracy mogą być naturalnym elementem biografii zawodowej. W roku 2011 jedynie 23% uczestniczących w badaniu uczniów twierdziło, że lepiej jest zmieniać miejsca pracy niż trzymać się jednego pracodawcy. Dwa lata później odsetek ten wzrósł do 38%. Wprawdzie wciąż dominują osoby przekonane, że trzymanie się jednego pracodawcy jest lepszym rozwiązaniem; jednak zmiana, jaka w tej sferze się dokonała, jest znacząca.

Wśród badanych młodych ludzi udział tych, którzy sądzą, że lepszym rozwiązaniem jest próbowanie różnych zawodów i zajęć niż trzymanie się wyuczonego zawodu, uległ również wyraźnemu wzrostowi. W 2011 roku przekonanych, że bardziej korzystną strategią jest elastyczność co do wykonywanego zawodu, było 53%; dwa lata później - 67%.

Można zatem stwierdzić, że na przestrzeni zaledwie dwóch lat opinie młodzieży uczęszczającej do szkół rolniczych w odniesieniu do wyżej analizowanych kwestii związanych z podejmowaną strategią zawodową uległy zmianie w taki sposób, że w znacznie większym stopniu wychodzą naprzeciw wymaganiom współczesnego rynku pracy. Do przeszłości należą już czasy kiedy można było pracować u jednego pracodawcy bądź w jednym zawodzie przez całe życie. Uczniowie i uczennice szkół rolniczych wydają się być w coraz większym stopniu świadomi wyzwań, jakie stawia im współczesny rynek pracy i swoje preferencje w pewnym stopniu do tych wymogów dostosowują. Wprawdzie wciąż dominują poglądy, iż lepszym rozwiązaniem jest trzymać się jednego pracodawcy, ale opinie te mogą wynikać z potrzeby poczucia bezpieczeństwa w obliczu niesprzyjającej, szczególnie młodym ludziom, sytuacji na rynku pracy na obszarach wiejskich.

W niewielkim stopniu zmiany zaszły w odniesieniu do kwestii związanej z dylematem: czy lepszym rozwiązaniem jest najpierw zdobyć jak najwyższe kwalifikacje zawodowe, a następnie podjąć pracę, czy też już w toku nauki szkolnej zdobyć doświadczenie zawodowe. Nieznacznie wzrósł odsetek młodych ludzi przekonanych, że należy jak najwcześniej podjąć pracę, chociaż nadal dominują w tej kwestii poglądy, iż lepszym rozwiązaniem jest w pierwszej kolejności zdobycie wykształcenia i kwalifikacji zawodowych.

Doświadczenie pracy

Mimo młodego wieku większość uczestniczących w badaniu uczniów ma już za sobą pierwsze doświadczenie pracy zarobkowej. W roku 2011 odsetek młodych ludzi twierdzących, iż pracowali już zarobkowo wynosił 76%, dwa lata później - 59%. Zmiana ta może wynikać z braku przekonania części uczniów i uczennic o tym, że pewne zajęcia, które wykonywali można uznać za pracę zarobkową.

W obu porównywanych okresach w bardzo podobnym stopniu doświadczenie pracy zawodowej młodzieży było związane przede wszystkim z pracami rolniczymi. Na taki właśnie rodzaj podejmowanych prac wskazało 43% uczniów w roku 2011 i 45% uczniów w roku 2013. Jednocześnie wyraźnie zmalał odsetek młodych ludzi, którzy podejmowali pracę fizyczną w sektorze pozarolniczym (z 40% do 29%), przy jednoczesnym wzroście udziału osób, które dorywcze obowiązki zawodowe wykonywały w sektorze usług (z 10% do 22%). Możliwe, że wraz z osiągnięciem dorosłości pula dostępnych możliwości podejmowania przez młodych ludzi pracy zawodowej uległa zwiększeniu. Co warto podkreślić, w zasadzie nie ma znaczących różnic w kwestii doświadczeń z pracą między dziewczętami a chłopcami. W obu kategoriach odsetek osób podejmujących w przeszłości pracę zawodową jest zbliżony i wynosi 59%-60%.

Jedną z ważniejszych kwestii ukazujących w pewnym stopniu postawy młodych ludzi jest sposób wykorzystania zarobionych pieniędzy. Zarówno w roku 2011, jak i dwa lata później najwięcej osób przeznaczyło zarobione pieniądze na własne przyjemności (45%). Zatem, jeśli już młodzi ludzie podejmują pracę zawodową, to głównie z myślą o zaspokojeniu własnych potrzeb. Należy również podkreślić, że znacząca część uczniów i uczennic podejmowała pracę w celu przeznaczenia zarobionych pieniędzy na konkretną rzecz bądź ich odłożenia.

Dość znaczące zmiany można zaobserwować w odniesieniu do opinii młodych ludzi dotyczącej tego, co jest najważniejsze w pracy zawodowej (rysunek 8). W roku 2011 najwięcej było takich uczniów i uczennic, dla których szczególne znaczenie miała pewność utrzymania pracy (44%). Dwa lata później czynnik ten wyraźnie traci na znaczeniu, co odzwierciedla wcześniej analizowane tendencje. Dziś pewność zatrudnienia jest ważna dla 32% badanych uczniów i uczennic. Przypomnijmy, że także w odniesieniu do wyboru bardziej pożądanego wariantu zatrudnienia, odsetek młodych ludzi, którzy byli przekonani, że lepiej się trzymać jednego pracodawcy, uległ na przestrzeni porównywanych okresów wyraźnemu zmniejszeniu. Można zatem stwierdzić, że uczniowie i uczennice szkół rolniczych stają się bardziej świadomi wyzwań współczesnego rynku pracy.

Rysunek 8
Dynamika ocen najważniejszych czynników związanych z pracą

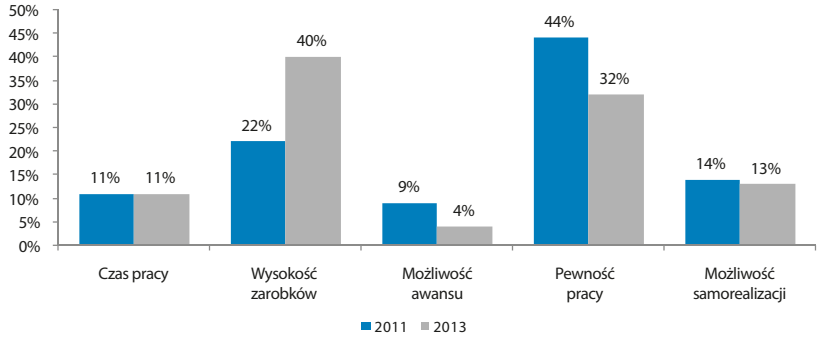

Źródło: J.Domalewski (red.), 2011, *Zadania i funkcje…*; UNDP, 2013, *Raport z ewaluacji końcowej projektu CEKIN*

Wyraźnie natomiast wzrasta kwestia wysokości zarobków. W 2011 roku znaczenie tego czynnika było istotne dla zaledwie 22% badanych, dwa lata później - już dla 40%. Najprawdopodobniej, wraz z wiekiem kwestia wysokości zarobków staje się ważniejsza dlatego, że zaczyna być postrzegana w kategoriach podstawy bytu i zaspokojenia potrzeb życiowych. Co istotne, pozostałe czynniki związane z pracą, które badana młodzież ocenia jako ważne, w zasadzie nie uległy zmianie. Zarówno możliwość samorealizacji, jak i czas pracy uznane zostały jako ważne z perspektywy przyszłej pracy zawodowej przez nieco ponad 10% uczniów. Zmniejszeniu uległ natomiast odsetek osób, dla których ważnym czynnikiem jest możliwość awansu, na którą w roku 2011 wskazywało 9%, a dwa lata później - 4%.

Dają się zaobserwować pewne różnice we wskazaniach najważniejszych czynników związanych z pracą dziewcząt i chłopców. Pewność utrzymania pracy jest zdecydowanie częściej najważniejszym czynnikiem dla dziewcząt (46%) niż dla chłopców (26%). Z kolei, w odniesieniu do wysokości zarobków, proporcje te są odwrócone. Blisko połowa (46%) chłopców i niespełna 1/3 dziewcząt (30%) stwierdziło, że jest to najważniejszy czynnik związany z pracą. Być może opinie te wynikają w pewnym stopniu ze sposobu postrzegania ról życiowych. Chłopcy są przekonani, że to na nich spoczywa obowiązek zapewnienia bytu rodzinie, a ten utożsamiany jest z wysokością zarobków.

Efekty udziału w projekcie CEKIN z perspektywy uczniów i uczennic

Poniżej podjęta zostanie próba oceny efektów realizacji projektu CEKIN wśród uczniów szkół rolniczych. W pierwszej kolejności analizie poddane zostaną opinie młodzieży na temat tego, jak pod wpływem udziału w projekcie zmieniły się ich umiejętności, kompetencje i wiedza. Na rysunku 9 przedstawiono opinie młodzieży w tych kwestiach.

Zdecydowana większość uczniów i uczennic jest przekonanych, że zarówno ich wiedza z zakresu rozwoju obszarów wiejskich, jak i umiejętność pracy w grupie, komunikatywność, inicjatywność oraz przedsiębiorczość uległy na skutek udziału w projekcie poprawie (wzrostowi).

Rysunek 9

Jak zmieniły się moje kompetencje w związku z udziałem w projekcie [2]

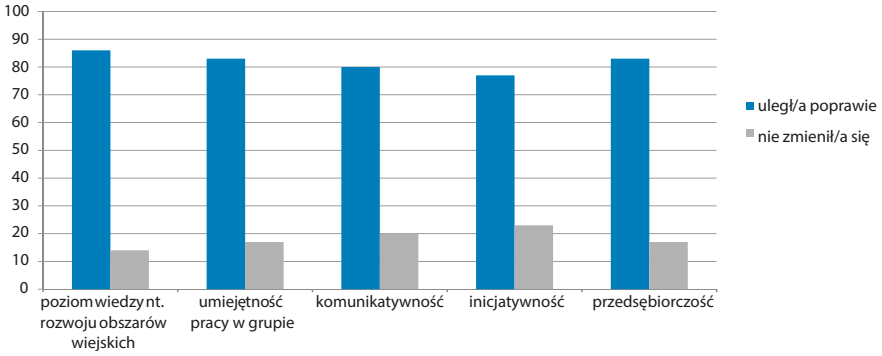

Źródło: UNDP, 2013, *Raport z ewaluacji końcowej projektu CEKIN*

Co ciekawe, opinie uczniów i uczennic szkół rolniczych w tym względzie są bardzo zbliżone do poglądów nauczycieli i nauczycielek, przy czym Ci ostatni okazują się być dużo bardziej optymistyczni w ocenie efektów projektu CEKIN aniżeli biorący w nim udział młodzi ludzie. Na przykład, pozytywny efekt realizacji projektu w postaci wzrostu wiedzy uczniów na temat rozwoju obszarów wiejskich dostrzega 96% nauczycieli i nauczycielek oraz 86% uczniów i uczennic. Podobne różnice można zaobserwować w odniesieniu do oceny zmian w zakresie przedsiębiorczości, komunikatywności i inicjatywności uczniów i uczennic. Tylko w jednej sferze opinie młodzieży i kadry pedagogicznej są zbieżne – jedni i drudzy w tym

2 Odpowiedź 'nie uległ/a zmianie' zawiera odpowiedzi 'pogorszył/a się' ze względu na bardzo małe liczebności tych właśnie wskazań

samym stopniu (83%) są przekonani, że na skutek udziału w projekcie umiejętność pracy zespołowej uczestników i uczestniczek projektu uległa wzrostowi.

Zdecydowana większość badanej młodzieży (81%) zamierza w przyszłości założyć własną firmę. Nieco częściej zamiary takie deklarują chłopcy (84%) niż dziewczęta (76%). Warto podkreślić, że zamiar prowadzenia własnej działalności gospodarczej w roku 2011 deklarowało 38% uczestniczących w badaniu uczniów i uczennic, a 22% nie dopuszczało możliwości pracy „na swoim" (pozostali nie mieli zdania w tej kwestii). Oznacza to, że w toku realizacji projektu odsetek uczniów i uczennic zamierzających w przyszłości prowadzić własną działalność gospodarczą wzrósł o 43 pp. **Jest wysoce prawdopodobne, że zmiana ta dokonała się w pewnym stopniu pod wpływem działań podjętych w projekcie CEKIN.** Potwierdzenie tej tezy można odnaleźć w opiniach badanej młodzieży.

Wśród deklarujących chęć pracy na własny rachunek aż 91% jest przekonanych, że plany te mają bezpośredni związek z udziałem w projekcie CEKIN (z czego 43% stwierdziło 'zdecydowanie tak', a 48% - 'raczej tak'). Nieco większy wpływ na podjęcie decyzji o założeniu własnej działalności gospodarczej miał projekt w odniesieniu do chłopców niż do dziewcząt.

Niespełna 80% biorących w badaniu uczniów i uczennic stwierdziło, że ich wiedza, konieczna do założenia własnej działalności gospodarczej, pod wpływem działań podejmowanych w ramach projektu uległa zwiększeniu. W tym samym stopniu (81%) młodzież uczęszczającą do szkół rolniczych cechuje przekonanie, że w związku z udziałem w projekcie nastąpił wzrost kompetencji w zakresie przedsiębiorczości.

Ponad połowa uczniów i uczennic szkół rolniczych jest przekonana, że dzięki udziałowi w projekcie ich szanse na rynku pracy uległy zwiększeniu (rysunek 10).

Rysunek 10
Czy zmieniły się Twoje szanse na rynku pracy po udziale w projekcie CEKIN?

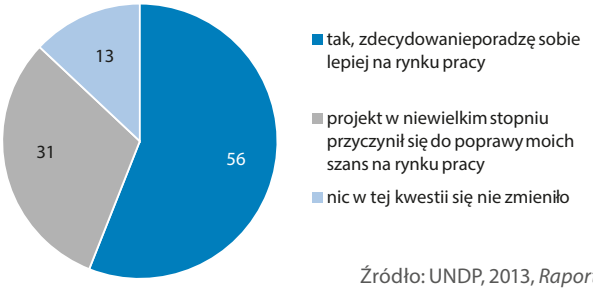

Źródło: UNDP, 2013, *Raport z ewaluacji końcowej projektu CEKIN*

Jednocześnie, niespełna co trzeci uczeń lub uczennica szkół rolniczych sądzi, że projekt tylko w niewielkim stopniu przyczynił się do poprawy jego/jej szans na rynku pracy, a w opinii 13% nic w tej kwestii nie uległo zmianie. Przekonanie o pozytywnym wpływie projektu w nieco większym stopniu charakteryzuje chłopców niż dziewczęta (odpowiedź 'zdecydowanie tak' - odpowiednio 59% i 50%).

W celu zdiagnozowania kompetencji kluczowych uczniów i uczennic szkół rolniczych w zakresie przedsiębiorczości i inicjatywności w badaniu zastosowano techniki projekcyjne, poprzez przedstawienie historyjek opisujących fikcyjny dylemat, przed jakim stają ich bohaterowie. Uczniowie i uczennice musieli wskazać wybór, jaki w opisanych sytuacjach byłby najbardziej właściwy w ich opinii. Szczegółowy opis użytych technik projekcyjnych zawarty został w opracowaniu *Zadania i funkcje szkół rolniczych w Polsce z perspektywy kompetencji kluczowych uczniów w zakresie przedsiębiorczości i inicjatywności.* Wyniki tych analiz przedstawia rysunek 11.

Rysunek 11

Gotowość do podejmowania nowych wyzwań i ryzyka – dynamika zmian

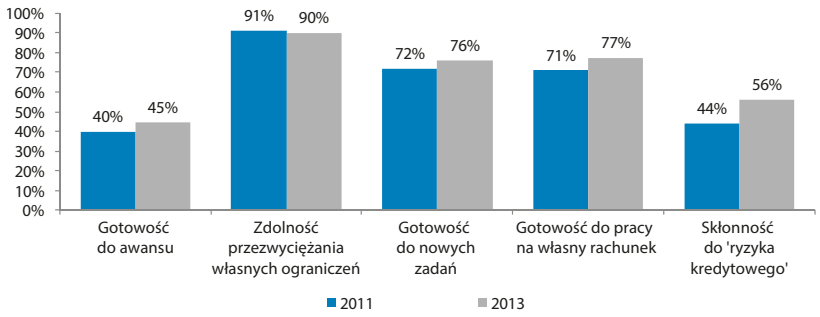

Źródło: UNDP, 2013, *Raport z ewaluacji końcowej projektu CEKIN*

W zasadzie trudno mówić o znaczących zmianach w sferze gotowości młodzieży uczęszczającej do szkół rolniczych do podejmowania nowych wyzwań i ryzyka. Wyniki badań pochodzących z roku 2011 i 2013 są zbieżne. W nieco większym stopniu uczniowie i uczennice szkół rolniczych deklarują gotowość do awansu, podejmowania nowych zadań, pracy na własny rachunek, a przede wszystkim do podjęcia ryzyka kredytowego. W odniesieniu do ostatniego wy-

zwania nastąpiła wyraźna zmiana wskazująca, że uczniowie i uczennice szkół rolniczych w roku 2013 w dużo większym stopniu niż w roku 2011 byliby skłonni podjąć ryzyko kredytowe. Najprawdopodobniej wynika to z faktu, że wraz z osiągnięciem dorosłości są oni coraz bardziej świadomi realiów, i faktu, że wobec potrzeby samodzielnego zamieszkania czy planów rozpoczęcia działalności gospodarczej będą potrzebować kapitału, a jego pozyskanie wiąże się z zaciągnięciem kredytu.

Na uwagę zasługuje wciąż relatywnie niskie zainteresowanie, czy mówiąc inaczej, gotowość do awansu, jaka charakteryzuje uczniów i uczennice szkół rolniczych. Wynik ten jest zbieżny z wcześniejszymi ustaleniami. Możliwość awansu była najmniej istotnym czynnikiem związanym z pracą (zob. rysunek 8).

Biorący udział w projekcie CEKIN uczniowie i uczennice zostali poproszeni o wskazanie, w jaki sposób rozwiązaliby problem pozyskania środków na budowę hipotetycznego boiska. Między rokiem 2011 a 2013 nastąpiły w tej sferze istotne zmiany, które z dużym prawdopodobieństwem można tłumaczyć uczestnictwem w projekcie CEKIN (rysunek 12).

Rysunek 12
Możliwe źródła pozyskania środków na budowę boiska – dynamika zmian

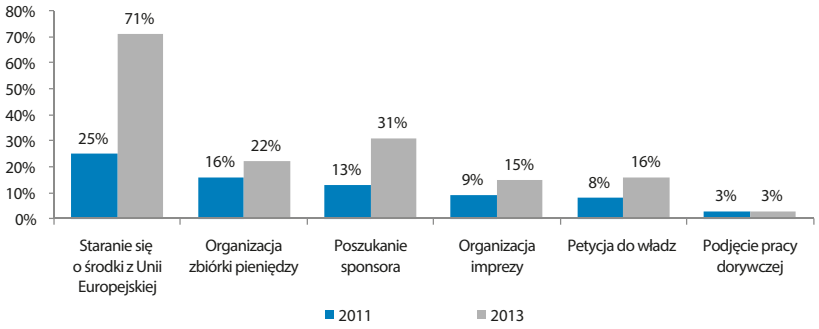

Źródło: J.Domalewski (red.), 2011, *Zadania i funkcje…*; UNDP, 2013, *Raport z ewaluacji końcowej projektu CEKIN*

W pierwszej kolejności należy stwierdzić, że w odniesieniu do każdego z potencjalnych źródeł pozyskania środków na budowę hipotetycznego boiska, wzrosło w porównywanych okresach przekonanie młodzieży o takiej możliwości. Może to w pewnym stopniu świadczyć o wyższej świadomości uczniów

i uczennic szkół rolniczych w sferze możliwości podejmowania działań lokalnych i osiągnięcia wyznaczonych celów. To, co w szczególności zasługuje na uwagę, to prawie trzykrotny wzrost odsetka badanych uczniów, którzy są przekonani, że istnieje możliwość pozyskania środków na budowę boiska w ramach funduszy UE. Wydaje się, że ten wynik należy tłumaczyć przede wszystkim w kategoriach pozytywnego oddziaływania projektu CEKIN na młodzież. Działania podejmowane w ramach projektu uświadomiły uczniom i uczennicom szkół rolniczych możliwości wynikające z akcesji Polski do struktur UE, których wykorzystanie znajduje się są w zasięgu badanej młodzieży. Ponadto, można zaobserwować także dość znaczący wzrost odsetka uczennic i uczniów, którzy sądzą, że w obliczu konieczności pozyskania środków na budowę hipotetycznego boiska, jednym z potencjalnie możliwych źródeł jest znalezienie sponsora. O ile w roku 2011 to źródło było wskazywane w trzeciej kolejności, to dwa lata później znalazło się na drugiej pozycji (po środkach z funduszy UE).

W kolejnym pytaniu uczniowie i uczennice zostali poproszeni o zajęcie stanowiska w sytuacji, gdy są zmuszeni przeprowadzić wywiad ze znanym sportowcem, który im notorycznie odmawia.

Rysunek 13

Co zrobiliby uczniowie i uczennice, aby przeprowadzić wywiad ze znanym sportowcem? – dynamika zmian

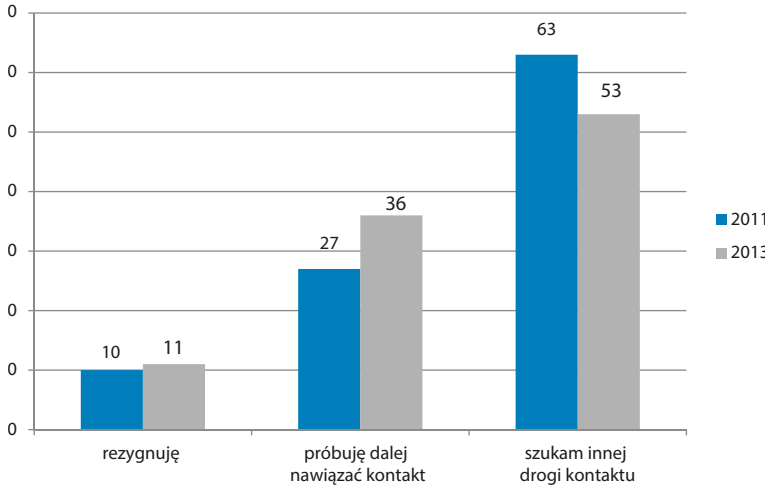

Źródło: J.Domalewski (red.), 2011, *Zadania i funkcje…*; UNDP, 2013, *Raport z ewaluacji końcowej projektu CEKIN*

Generalnie w porównywanych okresach nie uległ zmianie odsetek uczennic i uczniów, którzy mimo notorycznych odmów ze strony sportowca, podejmowaliby próby przeprowadzenia z nim wywiadu. Można jednak zaobserwować pewne różnice w sposobach realizacji zamierzonego celu. W roku 2011 63% badanej młodzieży podjęłoby próbę znalezienia innej drogi kontaktu ze sportowcem. Dwa lata później odsetek wybierających ten właśnie wariant zmalał do 53%. Jednocześnie wzrósł udział uczennic i uczniów, którzy mimo odmów podejmowaliby dalsze wysiłki na rzecz nawiązania kontaktu i przeprowadzenia wywiadu ze znanym sportowcem. Może to świadczyć o wzroście wytrwałości i konsekwencji w realizacji zamierzonych celów u młodzieży uczęszczającą do szkół rolniczych i uczestniczącej w projekcie CEKIN.

Istotnym elementem badania, w związku z diagnozą kompetencji kluczowych uczniów i uczennic szkół rolniczych w zakresie przedsiębiorczości i inicjatywności, była analiza umiejętności planowania wydatków przez badaną zbiorowość. Przed uczniami postawiono zadanie rozplanowania wydatkowania dwóch kwot – pierwsza kwota miała być przeznaczona na wyjazd wakacyjny, druga to hipotetyczna wygrana na loterii w wysokości miliona złotych. W pierwszym zadaniu braki danych stanowiły niecały 1 % ogółu (w 2011 roku odsetek ten wynosił 22%). Kwotę 1 000 zł poprawnie rozdysponowało na poszczególne wydatki 74% uczniów (w 2011 roku odsetek ten wynosił 54%). Rozbieżności między planowaną strukturą wakacyjnych wydatków, a kwotą, jaką mieli do dyspozycji wahają się od 255 zł do 2 800 zł. Największa część młodzieży planując wakacyjny budżet rozmijała się z kwotą, jaką miała do dyspozycji, o 100 złotych (zarówno zawyżając – 5,7%, jak i zaniżając budżet – 3,7% ogółu uczniów i uczennic). Rozkład odpowiedzi pokazuje, że struktura wydatków w większości elementów jest podobna (szczegółowe dane zawarto w Aneksie). W przypadku drugiego zadania związanego z rozdysponowaniem wygranej na loterii odsetek braków danych wyniósł 1% (w 2011 roku odsetek ten wynosił 22%). Odsetek prawidłowo zaplanowanych budżetów wyniósł 62% i był tym samym niższy niż w przypadku planowania wydatkowania kwoty 1 000 zł oraz niemal taki sam, jak w przypadku badania z 2011 roku, gdzie wynosił 63%.

Generalnie można powiedzieć, że umiejętności planowania wydatków uczniów szkół rolniczych w pewnym stopniu uległy poprawie. Wprawdzie w odniesieniu do wygranej na loterii odsetek właściwie zaplanowanych wydatków jest taki sam w porównywanych okresach; jednak już w przypadku wydatków związanych z wyjazdem wakacyjnym, udział młodzieży, która prawidłowo zaplanowała budżet wzrósł znacząco (z 54% w roku 2011 do 74% w roku 2013). Być

może brak zmian umiejętności planowania wydatków z wygranej ma w pewnym stopniu swoje źródła w samym charakterze pytania, które jest dużo bardziej abstrakcyjne w porównaniu do planowania wydatków związanych z wyjazdem wakacyjnym.

Oceny poszczególnych elementów projektu CEKIN

Ostatnia kwestia podjęta w niniejszym opracowaniu odnosi się do oceny poszczególnych elementów projektu, dokonanej przez młodzież oraz nauczycieli i nauczycielki. Przy czym, w celu zapewnienia możliwości rzetelnego porównania wyników zrezygnowano w niniejszym opracowaniu z opisu tych działań w projekcie, które były adresowane wyłącznie do nauczycieli i nauczycielek (zagraniczne wyjazdy studyjne, szkolenia dla kadry nauczycielskiej).

Przy ocenie elementów projektu CEKIN wartość 1 oznaczała najniższą z możliwych ocen, co można interpretować w kategoriach braku przydatności danego elementu, wartość 5 – najwyższą ocenę.

Rysunek 14

Ocena poszczególnych elementów projektu CEKIN – analiza porównawcza

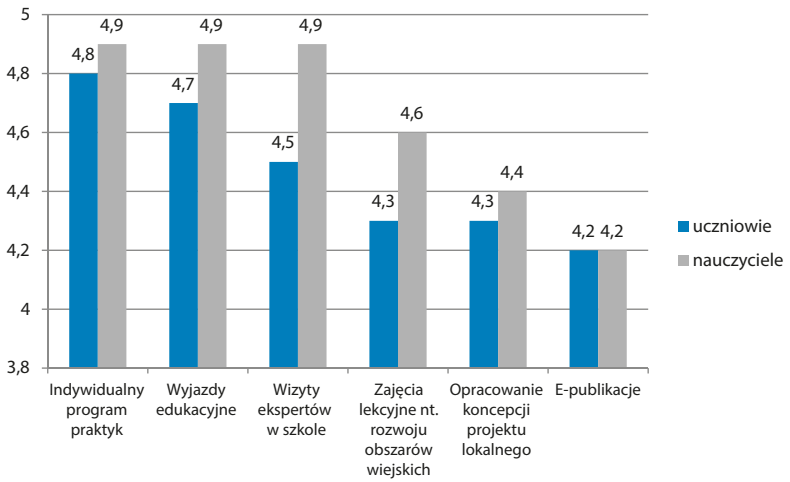

Źródło: J.Domalewski (red.), 2011, *Zadania i funkcje…*; UNDP, 2013, *Raport z ewaluacji końcowej projektu CEKIN*

Podstawowa tendencja jaką można zaobserwować odnosi się do różnic w ocenach sformułowanych przez pedagogów i młodzież. Oceny poszczególnych elementów projektu są w przypadku nauczycieli i nauczycielek nieco wyższe niż oceny uczniów i uczennic . Ci ostatni okazali się być nieco bardziej krytyczni, oceniając poszczególne działania podejmowane w projekcie CEKIN.

Zarówno młodzież, jak i pedagodzy najwyżej oceniają Indywidualny Program Praktyk wakacyjnych. Może to świadczyć o dużej atrakcyjności takiej właśnie formy nauczania, a przede wszystkim potrzebie wprowadzenia alternatywnych form kształcenia w opinii zarówno nauczycieli / nauczycielek, jak i uczniów / uczennic.

Nieco niższe oceny wystawiają uczniowie i uczennice (ale nie nauczyciele i nauczycielki) odnośnie przydatności kilkudniowych wyjazdów edukacyjnych. Jednak znaczące rozbieżności w opiniach obu badanych zbiorowości można zaobserwować w odniesieniu do ocen wizyt ekspertów w szkołach i zajęć lekcyjnych w zakresie rozwoju obszarów wiejskich. To właśnie w przypadku wizyt ekspertów wystąpiły największe rozbieżności w opiniach młodzieży i nauczycieli/ nauczycielek. Te formy zajęć nie cieszyły się szczególnym uznaniem wśród uczniów i uczennic.

W kwestii oceny E-publikacji występuje zbieżność ocen dokonywanych przez młodzież i nauczycieli/ nauczycielki. Zarówno jedni, jak i drudzy przyznają najniższą notę dla multimedialnych prezentacji na temat rozwoju obszarów wiejskich uzupełniających scenariusze zajęć. Przy czym należy podkreślić, że średnia ocen nie jest niska, bo wynosi 4,2. Najprawdopodobniej na tle innych działań realizowanych w projekcie ta forma była najmniej atrakcyjna i najbardziej zbliżona do tradycyjnych form nauczania realizowanych w szkole.

Podsumowanie

Głównym celem projektu CEKIN było wzmocnienie kompetencji kluczowych uczniów i uczennic szkół rolniczych w zakresie przedsiębiorczości i inicjatywności. Biorąc pod uwagę opinie zarówno kadry pedagogicznej, jak i uczniów oraz uczennic odnośnie poszczególnych działań realizowanych w ramach projektu CEKIN, można uznać, że zostały one we właściwy sposób zaplanowane i przeprowadzone. Wiąże się to przede wszystkim z formą poszczególnych elementów, w której wyraźnie dominuje ukierunkowanie na rozwój praktycznych umiejętności i odejście od „akademickiego" stylu nauczania.

Oddzielną, choć fundamentalną z perspektywy realizacji projektu, kwestią są efekty podjętych działań. W opinii nauczycieli i nauczycielek szereg umiejętności, zdolności i kompetencji uczniów i uczennic, na których rozwój były ukierunkowane poszczególne elementy projektu CEKIN, znalazły odzwierciedlenie w ich wzroście. Podobne opinie deklarują również młodzi ludzie uczestniczący w projekcie, którzy dostrzegają u siebie wzrost pewnych umiejętności, zdolności i kompetencji. Także w sferze wymiernych efektów projektu można dostrzec pewne pozytywne zmiany, jakie dokonały się wśród uczestniczących w badaniu uczniów i uczennic. Przede wszystkim wydają się oni być w większym stopniu świadomi realiów współczesnego rynku pracy i dostosowują swoje oczekiwania wobec zatrudnienia adekwatnie do rzeczywistości (wzrost udziału uczniów i uczennic przekonanych, że należy być gotowym na elastyczną zmianę miejsca pracy i wykonywanego zawodu). Ponadto, wyraźnie wzrósł wśród badanej młodzieży udział osób zainteresowanych w przyszłości podjęciem własnej działalności gospodarczej. Plany te uczniowie i uczennice szkół rolniczych łączą z udziałem w projekcie CEKIN. Pewne pozytywne zmiany można również zaobserwować w odniesieniu do gotowości uczniów i uczennic uczestniczących w projekcie do podejmowania nowych wyzwań. Także w obszarze umiejętności planowania kompetencje uczniów i uczennic szkół rolniczych wyraźnie wzrosły. Przede wszystkim należy wskazać na wyraźny wzrost świadomości i wiedzy młodzieży, który można łączyć z realizowanymi w ramach projektu działaniami.

Egzemplifikacją tej tezy jest bardzo wyraźny wzrost udziału uczennic i uczniów, którzy dostrzegają nowe możliwości wynikające z członkostwa Polski w Unii Europejskiej.

Konieczne w tym miejscu wydaje się wskazanie na kilka istotnych wniosków, jakie pojawiły się w wyniku analizy materiału empirycznego pochodzącego od nauczycieli i nauczycielek. Przede wszystkim należy podkreślić, że zdecydowana większość pedagogów zamierza w przyszłości wykorzystywać elementy projektu CEKIN w swojej pracy zawodowej (w szczególności zagadnienia związane z przedsiębiorczością na obszarach wiejskich). Jakkolwiek, w większości szkół, w których pracują uczestniczący w projekcie nauczyciele i nauczycielki, nie ma planów wprowadzenia kursu/ specjalizacji *Rozwój obszarów wiejskich*, to zdecydowana większość pedagogów jest przekonana, że tego typu treści powinny być zawarte w ofercie kształcenia placówki będącej ich miejscem pracy. Wreszcie, przy uwzględnieniu szerszego kontekstu, fundamentalnym wynikiem przeprowadzonych analiz jest fakt, że w opinii nauczycieli udział uczniów i uczennic w projekcie przyczynił się do wzrostu aspiracji edukacyjnych młodych ludzi i postrzegania ich szans życiowych. Biorąc pod uwagę jak silnie obecne w świadomości młodych mieszkańców wsi jest poczucie stygmatyzacji przez miejsce pochodzenia, wynik ten z całą pewnością można uznać za optymistyczny i bardzo istotny. To szkoła przede wszystkim ma powinność budowania w młodych ludziach mieszkających na obszarach wiejskich przekonania o równych szansach i możliwości życiowych, jakie są w dyspozycji młodzieży w całym kraju.

Wnioski i rekomendacje

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji
1.	Działania podjęte w projekcie CEKIN, jak i opracowany w jego ramach program nauczania **Rozwój obszarów wiejskich** są bardzo wysoko oceniane przez uczniów/ uczennice i nauczycieli/ nauczycielki. Jednocześnie, większość szkół nie zamierza wprowadzić tych elementów do treści kształcenia argumentując to brakiem możliwości decyzyjnych. W opinii nauczycieli i nauczycielek są to jednak bardzo istotne treści z perspektywy jakości i efektów nauczania.	Zaleca się wprowadzenie do programów nauczania kierunków rolniczych elementów programu nauczania **Rozwój obszarów wiejskich**, w szczególności takich jak: Przedsiębiorczość wiejska Odnawialne źródła energii Podstawy wiedzy o UE Pożądane byłoby zwiększenie udziału nauczycieli i nauczycielek w określaniu treści kształcenia szkół	Ministerstwo Edukacji Narodowej Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi Kadra pedagogiczna
2.	W porównywanych okresach zmalał odsetek nauczycieli i nauczycielek przekonanych, że oferta kształcenia w ich szkole jest adekwatna wobec potrzeb rynku pracy. Jednocześnie w opinii pedagogów zainteresowanie młodzieży nauką na kierunkach rolniczych w ostatnich latach wzrosło i tendencja ta będzie się utrzymywać w kolejnych latach.	Kierunki nauczania w większym stopniu winny uwzględniać lokalny i regionalny rynek pracy. Pożądane byłoby zwiększenie udziału nauczycieli i nauczycielek w kwestiach związanych z ofertą kształcenia szkół, w których pracują.	Ministerstwo Edukacji Narodowej Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi Starostwa Powiatowe Kadra pedagogiczna

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji
3.	W opinii nauczycieli i nauczycielek efektem udziału uczniów w projekcie CEKIN jest ich zwiększone zainteresowanie podjęciem w przyszłości studiów wyższych oraz różnorodnymi formami kształcenia. Poglądy te znajdują potwierdzenie w zmianach, jakie dokonały się w sferze aspiracji edukacyjnych uczniów i uczennic szkół rolniczych, które na przestrzeni zaledwie dwóch lat wyraźnie wzrosły, choć zazwyczaj w toku nauki szkolnej aspiracje ulegają wychłodzeniu. Ponadto nauczyciele i nauczycielki są przekonani, że dzięki udziałowi w projekcie szanse życiowe ich uczniów i uczennic są większe. Powyższe wyniki mają ogromne znaczenie w kontekście obecnego w świadomości młodych mieszkańców wsi przekonania o gorszych szansach życiowych, wynikających z miejsca zamieszkania.	Pożadane byłoby wprowadzenie do programów nauczania w szkołach rolniczych nowych elementów powiązanych z rezultatami projektu CEKIN, które będą przyczyniały się do zwiększenia samooceny uczniów i uczennic oraz postrzegania własnych szans na rynku edukacji i pracy.	kadra pedagogiczna
4.	Wśród realizowanych w ramach projektu CEKIN działań największą popularnością zarówno wśród młodzieży, jak i nauczycieli / nauczycielek cieszył Indywidualny Program Praktyk oraz Wyjazdy edukacyjne. W opinii nauczycieli i nauczycielek te właśnie elementy projektu były najbardziej przydatne z perspektywy pracy dydaktycznej.	Zaleca sie rozwinięcie form nauczania we współpracy z loklanymi pracodawcami, ukierunkowanych przede wszystkim na rozwijanie praktycznych umiejętności uczniów i uczennic szkół rolniczych.	Ministerstwo Edukacji Narodowej organizacje pozarządowe, potencjalni pracodawcy w regionie powiatowe urzędy pracy

Lp.	Wniosek	Rekomendacja	Adresat rekomendacji
5.	W opinii uczestniczących w projekcie uczniów i uczennic, ich kompetencje kluczowe w zakresie przedsiębiorczości i inicjatywności, jak również inne umiejętności m.in kompetencje społeczne – wzrosły. Można także odnotować wzrost gotowości uczniów i uczennic do podejmowania wyzwań, konsekwencji w dążeniu do wyznaczonego celu oraz umiejętności planowania.	Wzmacnianie kompetencji kluczowych w zakresie przedsiębiorczości i inicjatywności w szkołach rolniczych w następnych latach.	Ministerstwo Edukacji Narodowej organizacje pozarządowe
6.	W porównywanych latach wzrósł odsetek młodzieży zamierzającej w przyszłości założyć własną firmę. Większość uczniów deklarujących takie właśnie plany uzasadnia swoją decyzję udziałem w projekcie.	Wprowadzenie do programu nauczania zagadnień związanych z Przedsiębiorczością na wsi. Organizacja instytucji wsparcia dla uczniów i uczennic, absolwentów i absolwentek szkół rolniczych zamierzających w przyszłości założyć własną działalność gospodarczą.	Ministerstwo Edukacji Narodowej Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi wojewódzkie urzędy pracy powiatowe urzędy pracy organizacje pozarządowe, starostwa powiatowe Szkoły rolnicze
7.	Upowszechnienie przez akcję promocyjną i konferencje rezultatów, produktów i zakresu merytorycznego projektu CEKIN, co miało miejsce przede wszystkim poprzez wykorzystanie najnowocześniejszych technologii, takich jak portale internetowe, blog, strona internetowa (www.cekin.eu)	Wykorzystanie technologii informacyjnej – Internetu do sieciowania i „podtrzymania" wspólnoty uczestników i uczestniczek projektu CEKIN na portalach społecznościowych, stronach internetowych, blogu CEKIN – uczestników i uczestniczek portali społecznościowych, stron internetowych i bloga i kontynuacji kontaktów sieci osób komunikujących się ze sobą.	Szkoły rolnicze, kadra pedagogiczna Młodzież ucząca się w szkołach rolniczych

Aneks

1. Lista szkół uczestniczących w projekcie

- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Mokrzeszowie,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Bydgoszczy,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Kowalu,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Starym Brześciu,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Korolówce,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Leśnej Podlaskiej,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Okszowie,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Potoczku,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Siennicy Różanej,
- Zespół Szkół Rolniczych Centrum Kształcenia Praktycznego w Pszczelej Woli,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Bobowicku,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Henrykowie,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Kamieniu Małym,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Dobryszycach,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Mieczysławowie,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Widzewie,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Zduńskiej Dąbrowie,
- Zespół Szkół Rolniczych Centrum Kształcenia Ustawicznego w Wojsławicach,
- Zespół Szkół Rolniczych Centrum Kształcenia Ustawicznego w Wolborzu,
- Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych w Białej Rawskiej,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Bystrej,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Hańczowej,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Nowym Targu,
- Zespół Szkół Ekonomiczno-Ogrodniczych w Tarnowie,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Golądkowie,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Gołotczyźnie,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Sokołowie Podlaskim,

- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Starym Lubiejewie,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Studzieńcu,
- Zespół Szkół w Płocku,
- Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych w Nowej Wsi,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Głubczycach,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Nowosielcach,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Rzemieniu,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Janowie,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Marianowie,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Rudce,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Sejnach,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Suwałkach,
- Zespół Szkół Rolniczych Centrum Kształcenia Praktycznego w Białymstoku,
- Zespół Szkół Rolniczych Centrum Kształcenia Praktycznego w Bolesławowie,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Nakle Śląskim,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Chrobrzu,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Sandomierzu,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Sichowie Dużym,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Dobrocinie,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Powierciu,
- Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Boninie.

2. Tabele i wykresy przedstawiające wyniki badania ewaluacyjnego przeprowadzonego wśród nauczycieli i nauczycielek uczestniczących w projekcie CEKIN

Charakterystyka respondentów i respondentek

Rysunek 1. Płeć respondentów i respondentek (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48)

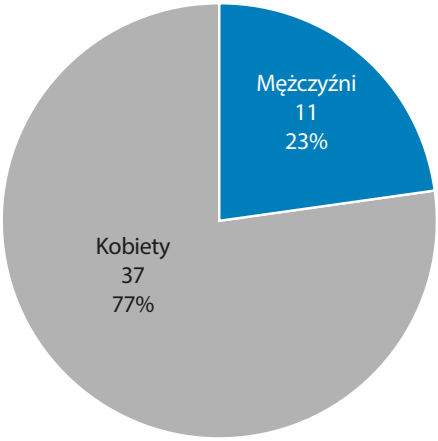

Rysunek 2. Szkoły według województw (n = 48)

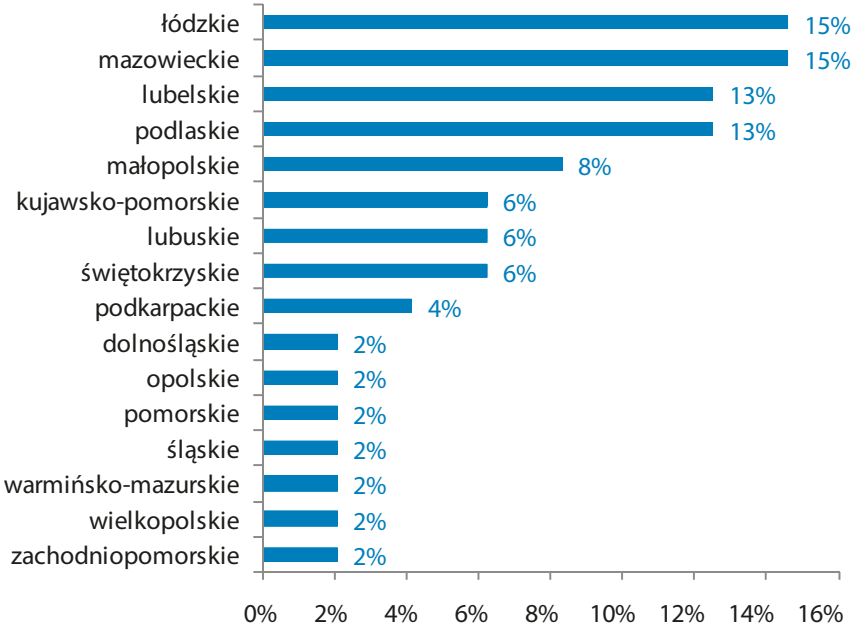

Rysunek 3. Szkoły według typu gminy (n = 48)

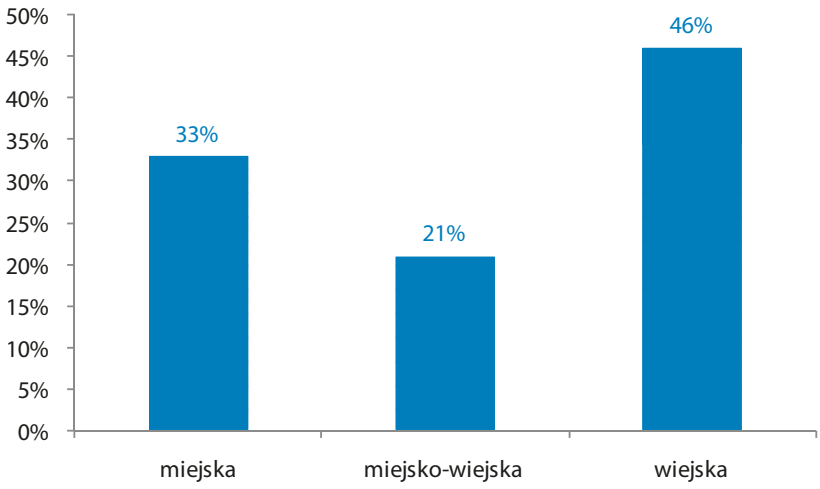

Szkolnictwo zawodowe w kontekście potrzeb regionalnego rynku pracy

Tabela 1. Zawody, które powinny być nauczane w zasadniczych szkołach zawodowych według opinii nauczycieli i nauczycielek (Nauczyciele i nauczycielki; n =35)

Nazwa zawodu	N
Kucharz	5
Rolnik	5
Mechanik-operator pojazdów i maszyn rolniczych	3
Zawody związane z budownictwem	2
Hydraulik	2
Spawacz	2
Ślusarz	2
Pozostałe, pojedyncze wskazania	9
Nie wiem, trudno powiedzieć	16
Ogółem	46

Rysunek 4. Czy ZSZ realizuje nauczanie w zawodach biorąc pod uwagę potrzeby regionalnego rynku pracy (Nauczyciele i nauczycielki; n = 18)

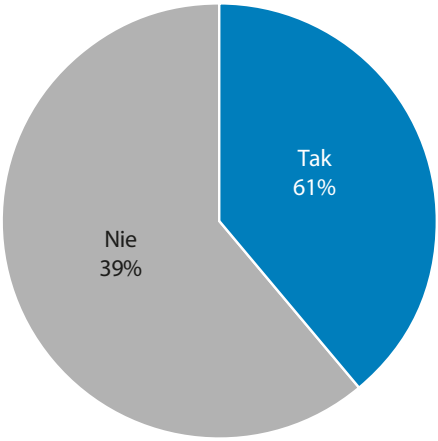

Tabela 2. Typ gminy a zmiana w ocenie nauczania przez ZSZ uwzględniającego potrzeby regionalnego rynku pracy[1]

Typ gminy	2011		2013	
	Tak	Nie	Tak	Nie
Wiejska	60%	40%	60%	40%
Miejsko-wiejska	61%	39%	60%	40%
Miejska	72%	28%	67%	33%

Tabela 3. Zawody, które powinny być nauczane w technikach według opinii nauczycieli (Nauczyciele i nauczycielki; n =48)

Kierunek	N
Technik rolnik	12
Technik żywienia	10
Technik weterynarii	9
Technik architektury krajobrazu	6
Technik mechanizacji rolnictwa	6
Technik żywienia i usług gastronomicznych	6
Technik agrobiznesu	5

2 Źródło: Domalewski J. (red.); *Zadania i funkcje szkół rolniczych w Polsce z perspektywy kompetencji kluczowych uczniów w zakresie przedsiębiorczości i inicjatywności*; Warszawa 2011.

Kierunek	N
Technik hodowca koni	5
Technik informatyk	5
Technik urządzeń i systemów energetyki odnawialnej	5
Technik turystyki wiejskiej	4
Technik mechanik	3
Technik ekonomista	2
Technik geodeta	2
Technik inżynierii środowiska i melioracji	2
Technik technologii żywności	2
Pozostałe, pojedyncze wskazania	21
Nie wiem, trudno powiedzieć	12
Ogółem	**117**

Rysunek 5. Czy technikum realizuje nauczanie kierunków biorąc pod uwagę potrzeby regionalnego rynku pracy (Nauczyciele i nauczycielki; n = 36)

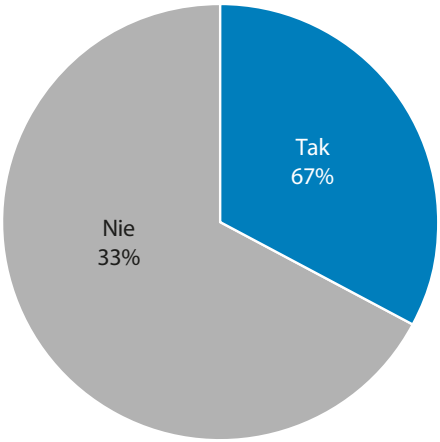

Rysunek 6. Zmiana w zainteresowaniu młodzieży zawodami o profilu rolniczym w ciągu ostatnich 3 lat według opinii nauczycieli i nauczycielek (Nauczyciele i nauczycielki; ZSZ n = 35, Technikum n = 48)

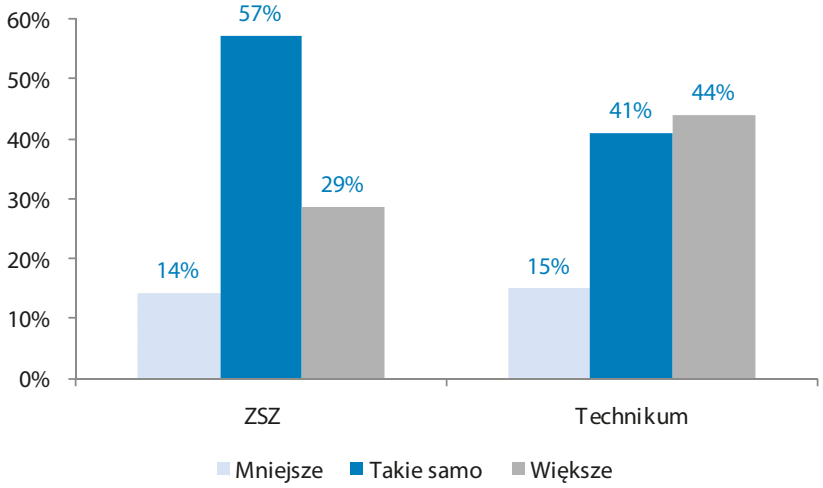

Tabela 4. Zainteresowanie kierunkami rolniczymi w zasadniczych szkołach zawodowych według typów gmin

Typ gminy	Mniejsze		Takie samo		Większe	
	2011[1]	2013	2011	2013	2011	2013
Wiejska	42%	11%	35%	65%	23%	24%
Miejsko-wiejska	50%	0%	40%	43%	10%	57%
Miejska	56%	27%	28%	55%	16%	18%
Ogółem	48%	14%	34%	57%	18%	29%

Tabela 5. Zainteresowanie kierunkami rolniczymi w technikach według typów gmin

Typ gminy	Mniejsze		Takie samo		Większe	
	2011[2]	2013	2011	2013	2011	2013
Wiejska	44%	18%	33%	45%	23%	37%
Miejsko-wiejska	49%	0%	33%	40%	18%	60%
Miejska	56%	19%	27%	38%	17%	43%
Ogółem	49%	15%	31%	41%	20%	44%

Rysunek 7. Zmiana w zainteresowaniu młodzieży zawodami o profilu rolniczym w ciągu najbliższych lat według opinii nauczycieli i nauczycielek (Nauczyciele i nauczycielki; ZSZ n = 35, Technikum n = 48)

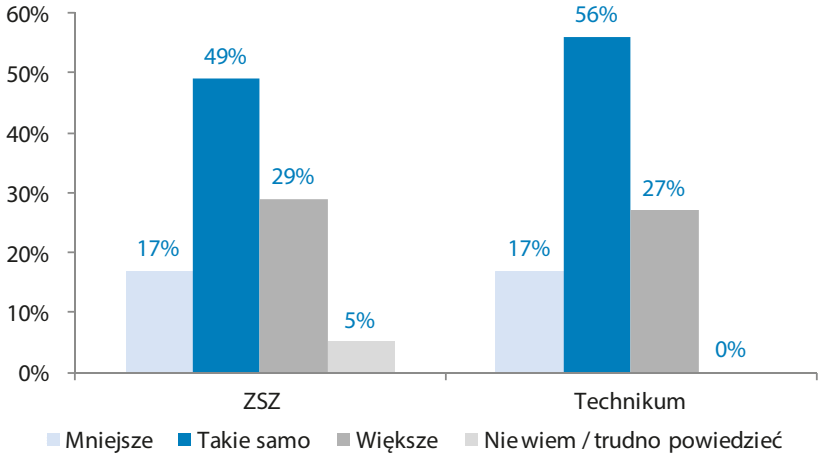

Tabela 6. Zainteresowanie kierunkami rolniczymi w zasadniczych szkołach zawodowych w najbliższych latach według typów gmin[2]

Typ gminy	Mniejsze		Takie samo		Większe	
	2011[3]	2013	2011	2013	2011	2013
Wiejska	31%	19%	51%	50%	18%	31%
Miejsko-wiejska	27%	14%	65%	57%	8%	29%
Miejska	39%	20%	44%	50%	17%	30%
Ogółem	33%	18%	52%	52%	15%	30%

Tabela 7. Zainteresowanie kierunkami rolniczymi w technikach w najbliższych latach według typów gmin

Typ gminy	Mniejsze		Takie samo		Większe	
	2011[4]	2013	2011	2013	2011	2013
Wiejska	31%	14%	50%	64%	19%	23%
Miejsko-wiejska	24%	20%	60%	50%	16%	30%
Miejska	37%	19%	47%	50%	16%	31%
Ogółem	31%	17%	51%	56%	18%	27%

2 Przedstawione w tabeli wyniki ogółem odbiegają od danych na rysunku nr 7 ponieważ w obliczeniach pominięto osoby, które wybrały wariant odpowiedzi "Nie wiem/trudno powiedzieć".

Wpływ realizacji projektu CEKIN na uczniów i uczennice szkół rolniczych według opinii nauczycieli

Rysunek 8. Jak zmienił się poziom kompetencji kluczowych uczniów w zakresie inicjatywności i przedsiębiorczości w dziedzinie rozwoju obszarów wiejskich po udziale w projekcie (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48)

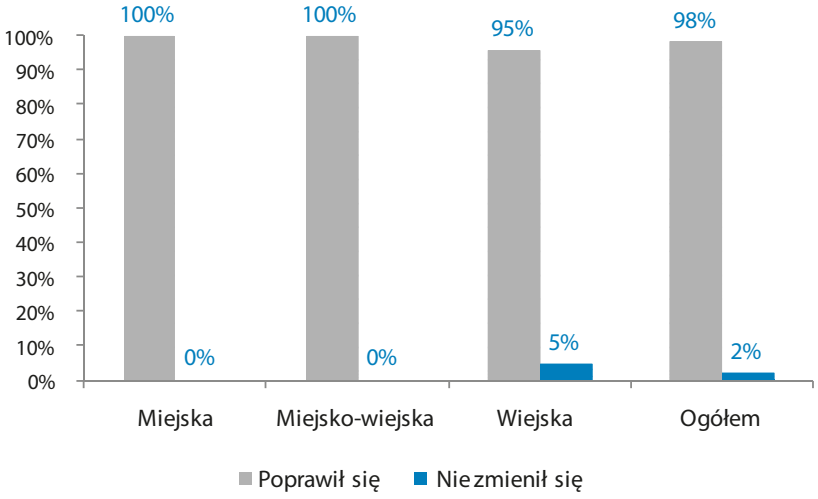

Rysunek 9. Jak zmienił się poziom wiedzy uczniów i uczennic na temat rozwoju obszarów wiejskich o udziale w projekcie (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48)

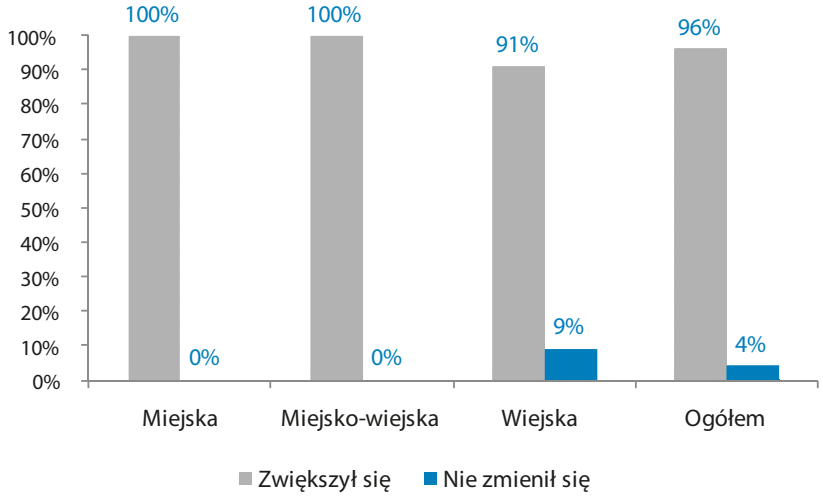

Rysunek 10. Jak zmieniła się umiejętność pracy w grupie uczniów i uczennic po udziale w projekcie (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48)

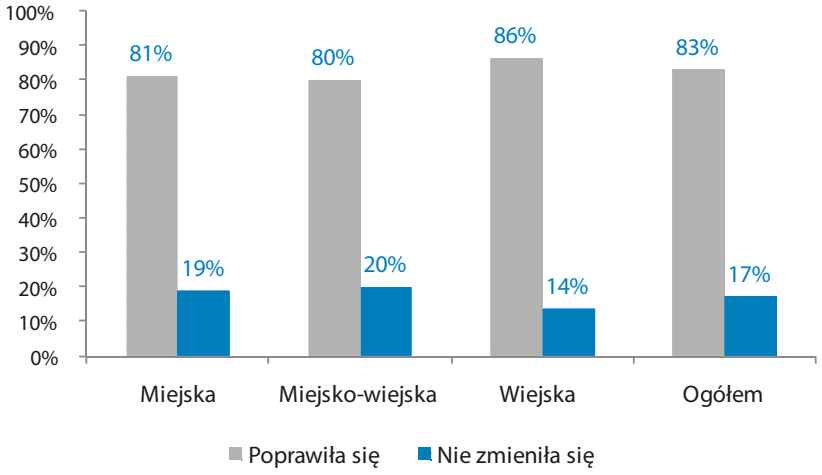

Rysunek 11. Jak zmieniła się komunikatywność uczniów i uczennic po udziale w projekcie (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48)

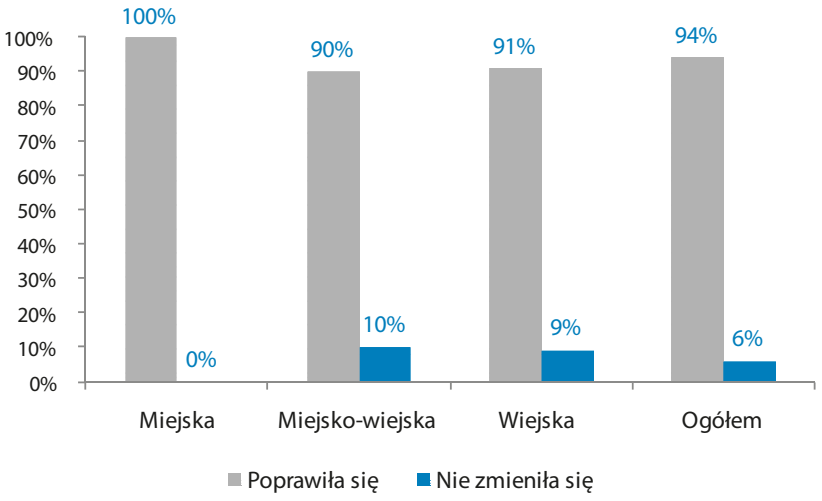

Rysunek 12. Jak zmieniła się inicjatywność uczniów i uczennic po udziale w projekcie (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48)

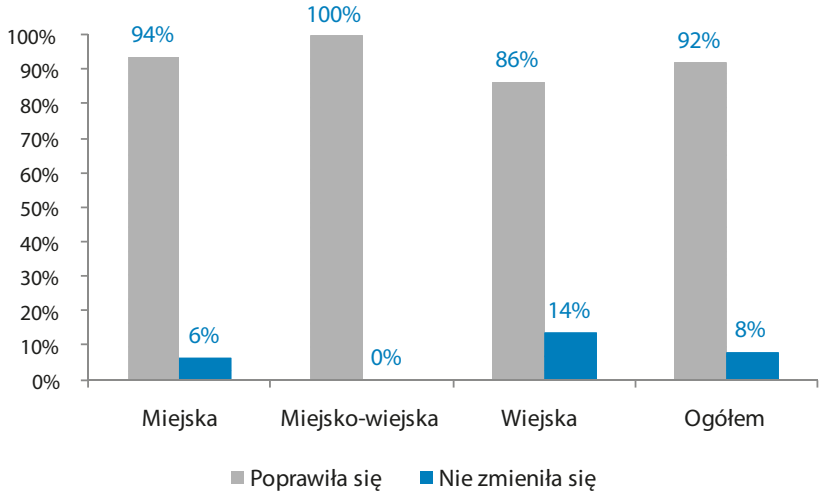

Rysunek 13. Jak zmieniły się postawy przedsiębiorcze wśród uczniów i uczennic po udziale w projekcie (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48)

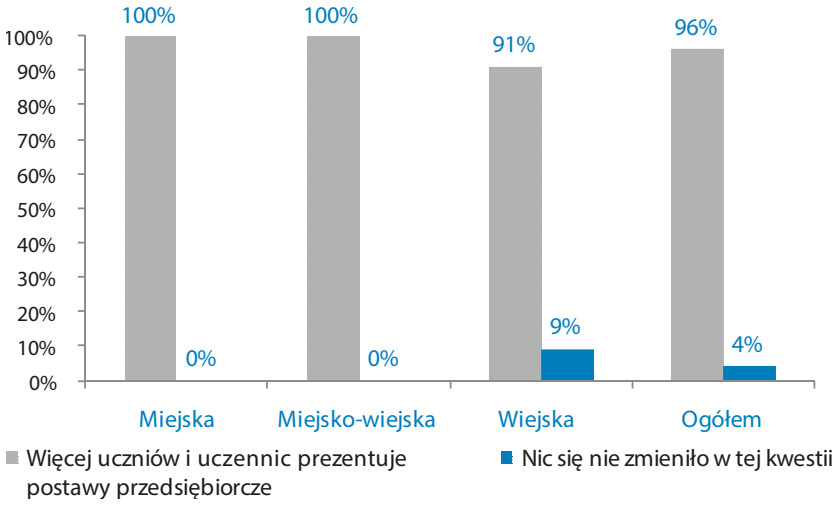

Rysunek 14. Jak zmieniło się zainteresowanie podjęciem studiów wyższych, szkoleń i kursów zawodowych wśród młodzieży z obszarów wiejskich po udziale w projekcie (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48)

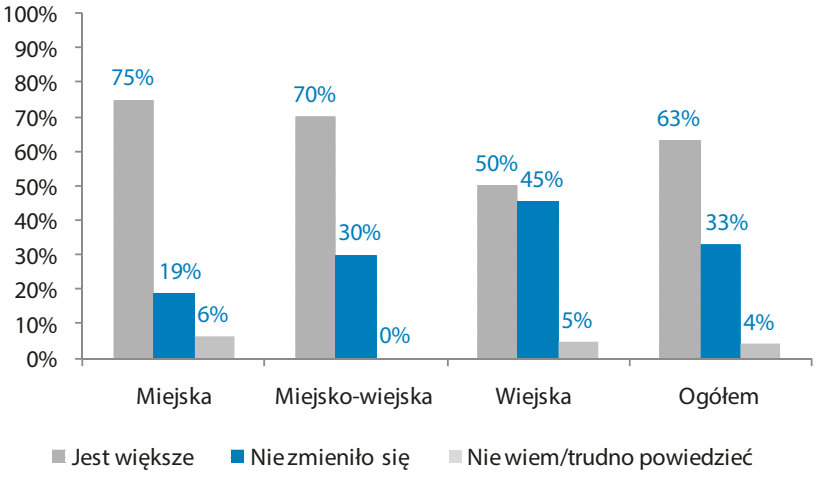

Rysunek 15. Jak zmieniły się szanse młodzieży z obszarów wiejskich na rynku pracy po udziale w projekcie (Nauczyciele i nauczycielki; n =48)

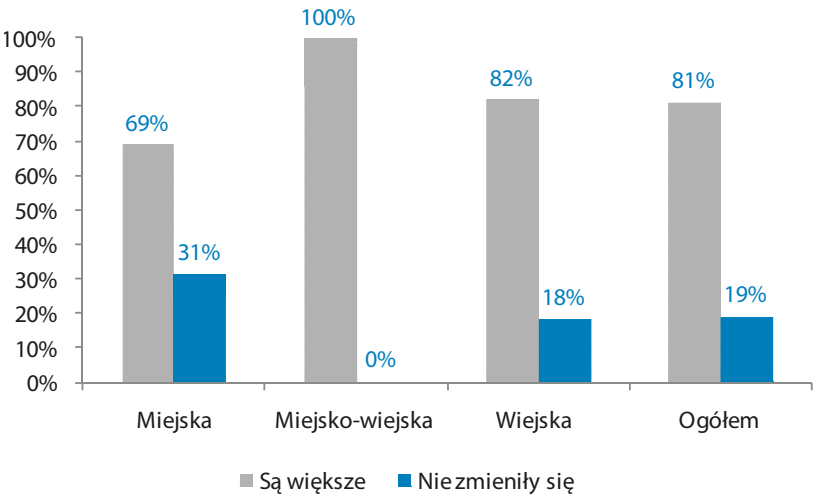

Ocena projektu CEKIN przez nauczycieli i nauczycielki

Rysunek 16. Czy szkoła zamierza wprowadzić elementy programu nauczania wdrożonego w projekcie CEKIN (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48)

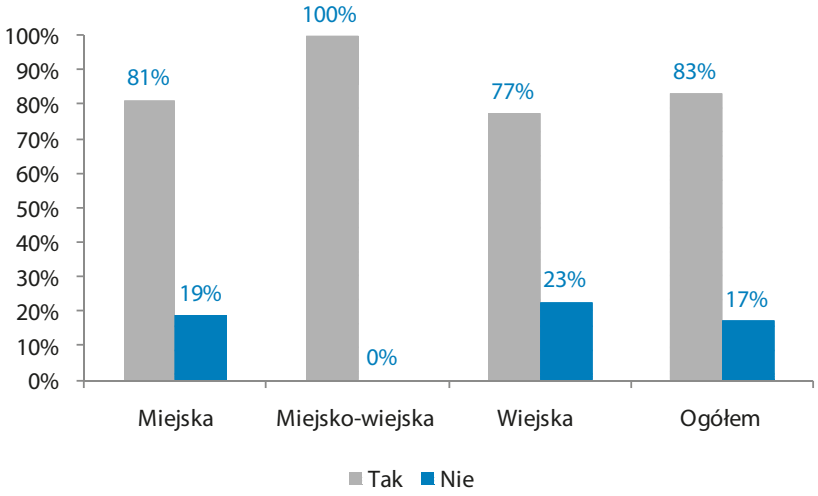

Rysunek 17. Elementy programu nauczania wdrożone w projekcie CEKIN, które szkoły zamierzają wprowadzić (Nauczyciele i nauczycielki; n = 40)

Rysunek 18. Czy szkoła zamierza wprowadzić specjalizację „Rozwój obszarów wiejskich" do swojej oferty programowej (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48).

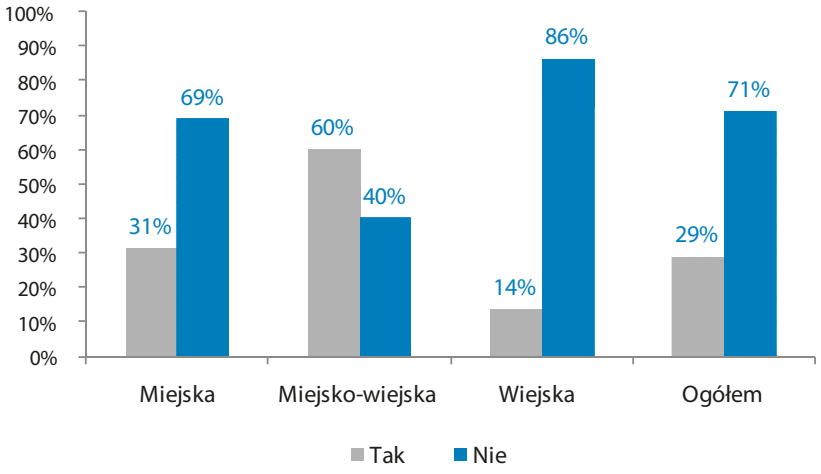

Rysunek 19. Czy szkoła powinna wprowadzić specjalizację „Rozwój obszarów wiejskich" do swojej oferty programowej (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48)

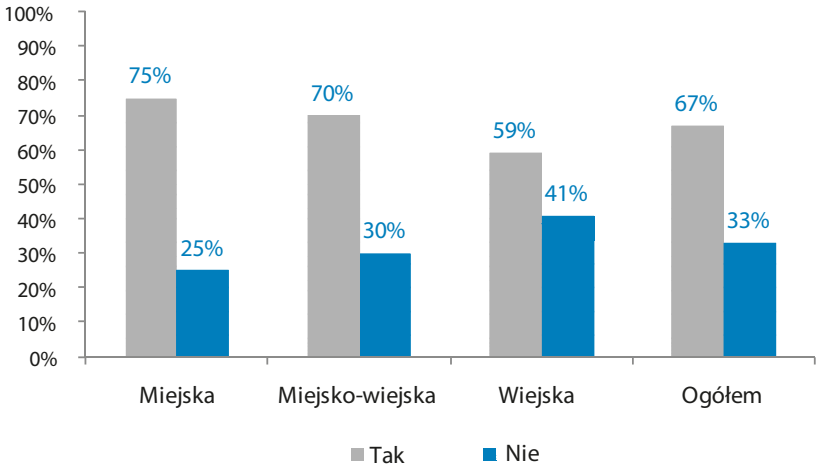

Rysunek 20. Ocena sposobu wykorzystania poszczególnych elementów oraz form aktywności oferowane w ramach projektu (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48)

Rysunek 21. Czy w pracy dydaktycznej nauczyciele wykorzystują metody pracy z młodzieżą wypracowane w ramach projektu CEKIN (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48)

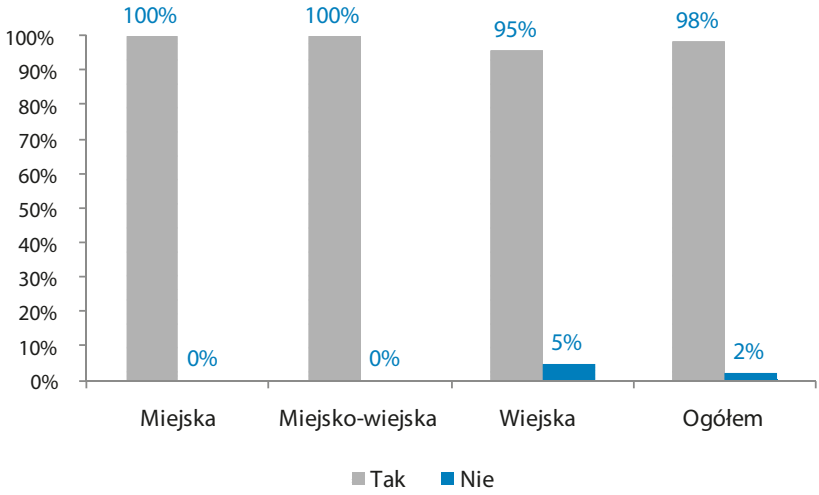

3. Tabele i rysunki przedstawiające wyniki badania przeprowadzonego wśród uczniów i uczennic uczestniczących w projekcie CEKIN

Charakterystyka respondentów i respondentek

Rysunek 22. Płeć respondentów i respondentek (Uczniowie i uczennice; n = 813)

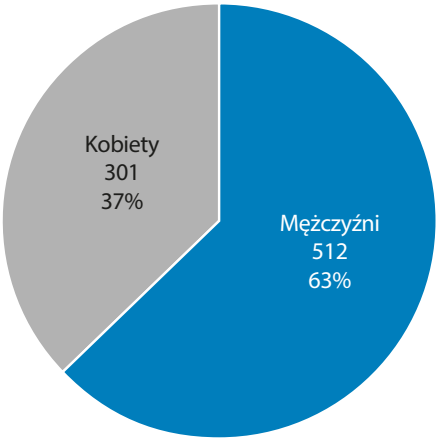

Rysunek 23. Uczestnicy i uczestniczki projektu według typu gminy (Uczniowie i uczennice; n = 813)

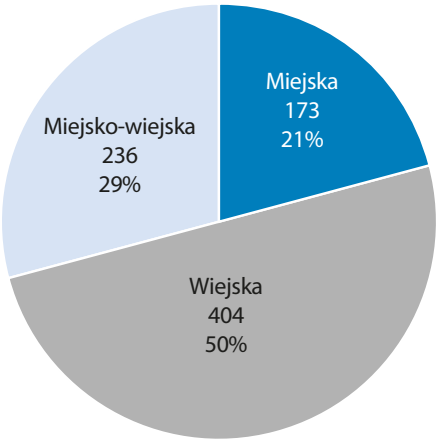

Autocharakterystyka uczniów i uczennic

Rysunek 24. W jakim stopniu zgadzasz się z poniższymi stwierdzeniami? (Uczniowie i uczennice; n = 813)

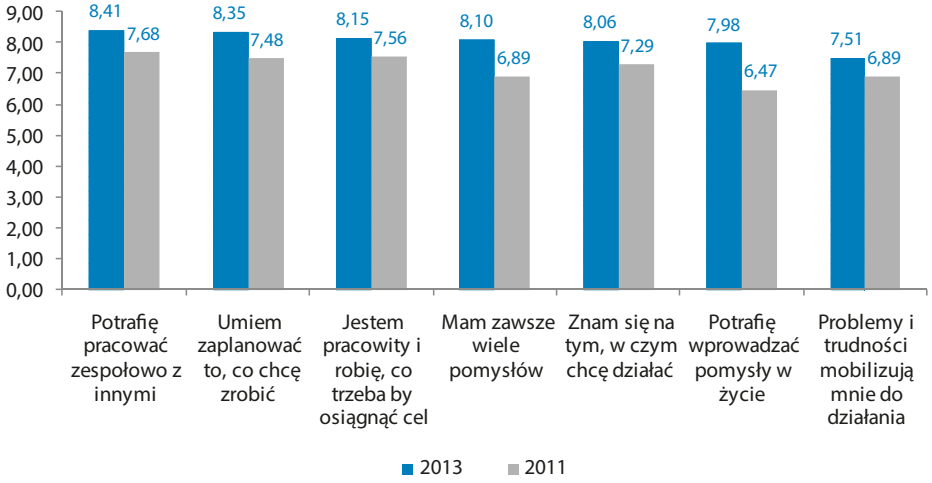

Rysunek 25. Która z możliwości jest lepsza (Uczniowie i uczennice; n = 805)

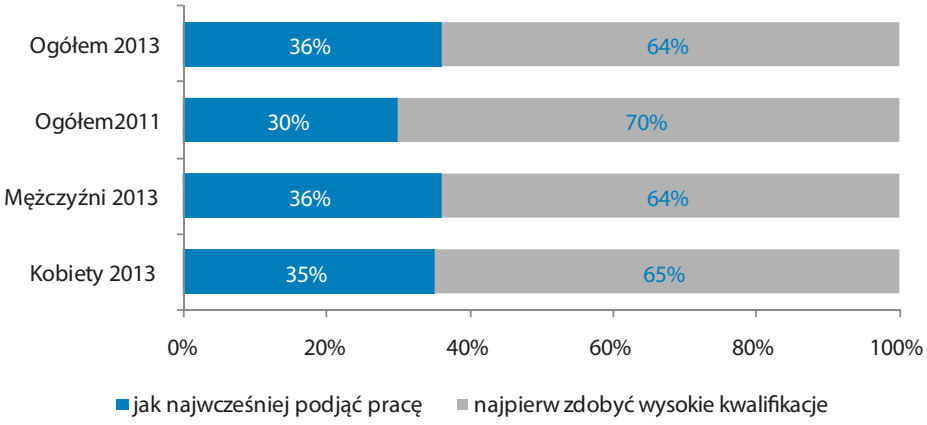

Rysunek 26. Która z możliwości jest lepsza (Uczniowie i uczennice; n = 802)

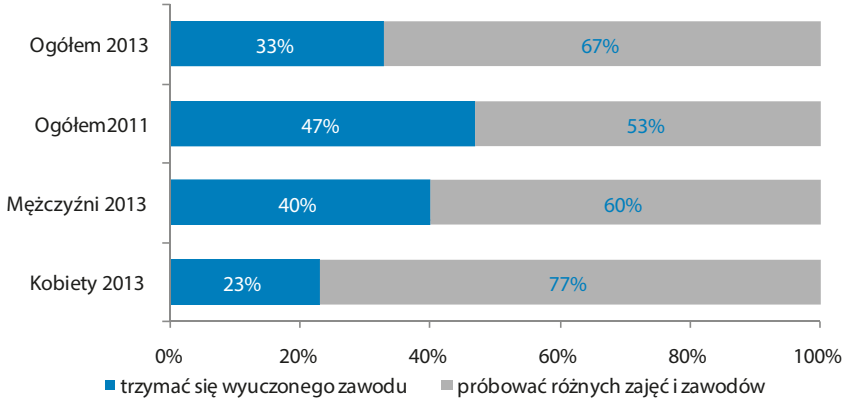

Rysunek 27. Która z możliwości jest lepsza (Uczniowie i uczennice; n = 800)

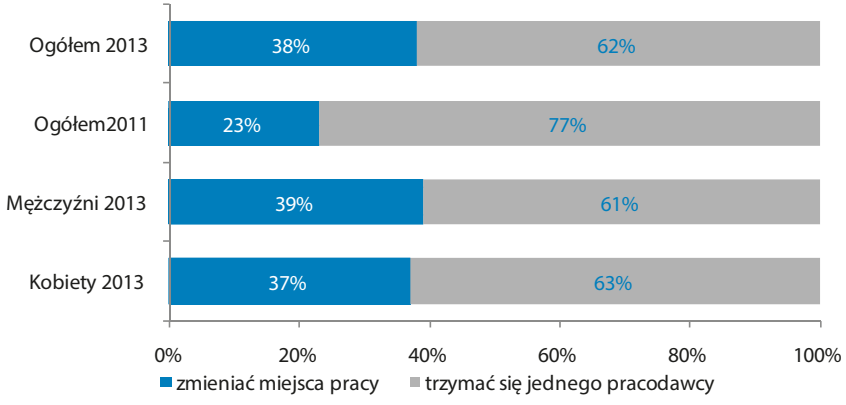

Rysunek 28. Która z możliwości jest lepsza (Uczniowie i uczennice; n = 805)

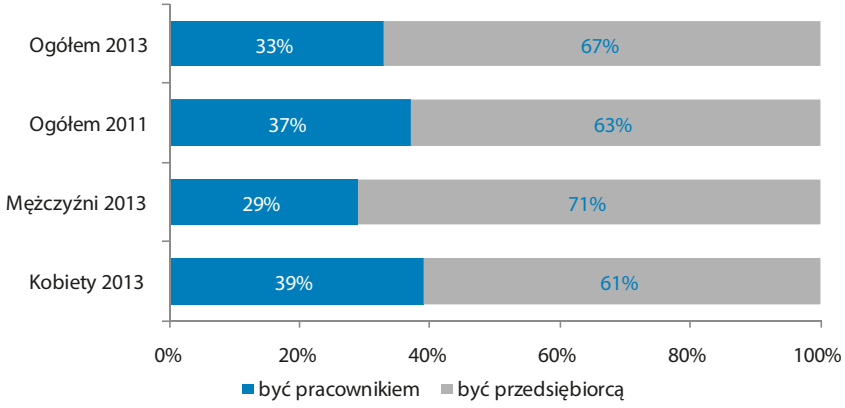

Rysunek 29. Która z możliwości jest lepsza (Uczniowie i uczennice; n = 806)

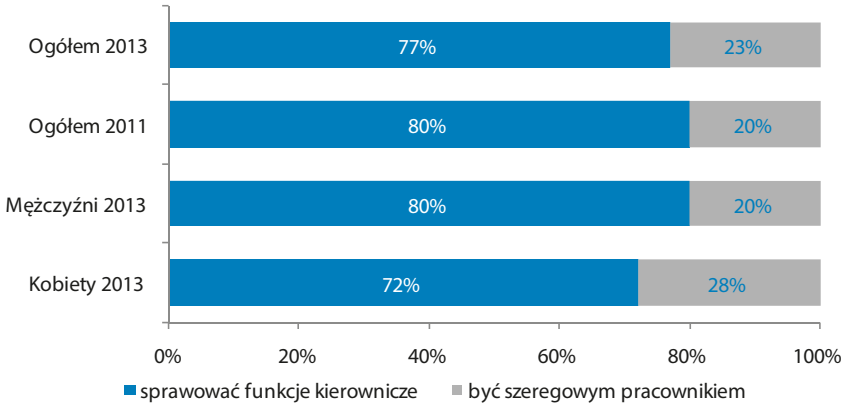

Rysunek 30. Która z możliwości jest lepsza (Uczniowie i uczennice; n = 804)

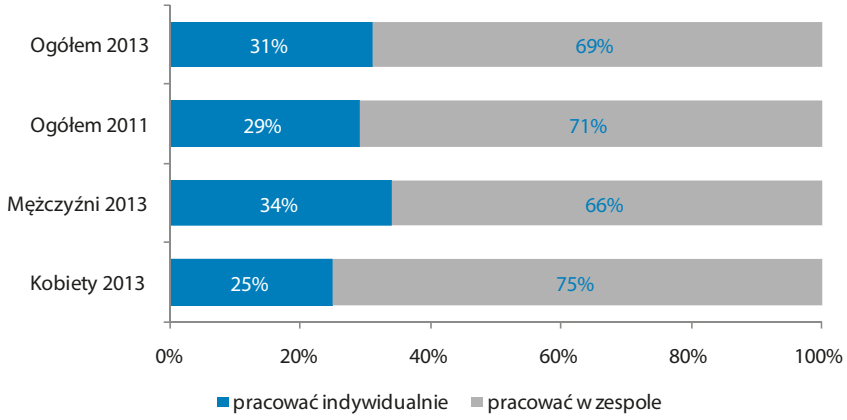

Praca zarobkowa uczniów i uczennic

Rysunek 31. Podejmowanie pracy zarobkowej przez uczestników i uczestniczki projektu według gmin (Uczniowie i uczennice; n = 813)

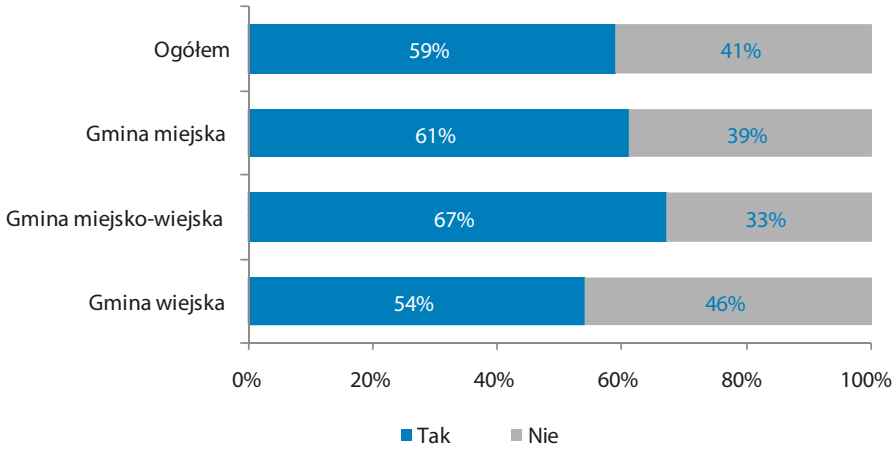

Rysunek 32. Zmiana w podejmowaniu pracy zarobkowej przez uczniów i uczennice

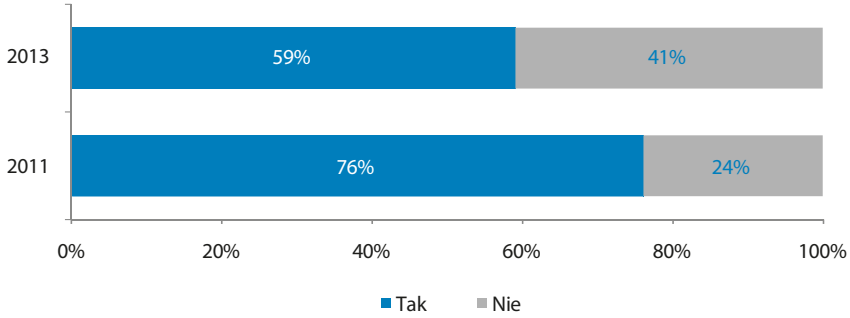

Tabela 8. Charakter podejmowanej pracy zarobkowej

Charakter pracy		2011	2013
Prace rolnicze	Drobne prace rolnicze - prace fizyczne	31%	38%
	Drobne prace rolnicze - prace usługowe	12%	7%
Prace pozarolnicze	Praca fizyczna	40%	29%
	Praca usługowa	10%	22%
	Praca umysłowa	7%	4%
Ogółem		**100%**	**100%**

Rysunek 33. Przeznaczenie zarobionych pieniędzy według płci (Uczniowie i uczennice; n = 480)

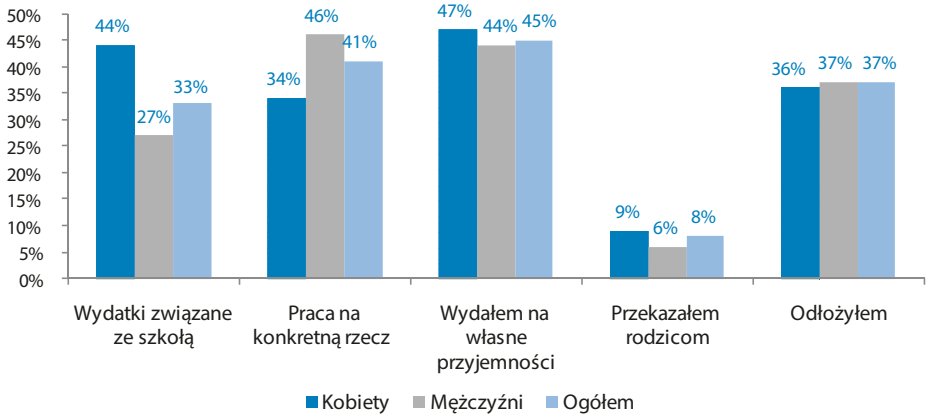

Rysunek 34. Odsetki przeznaczenia zarobionych pieniędzy.[3]

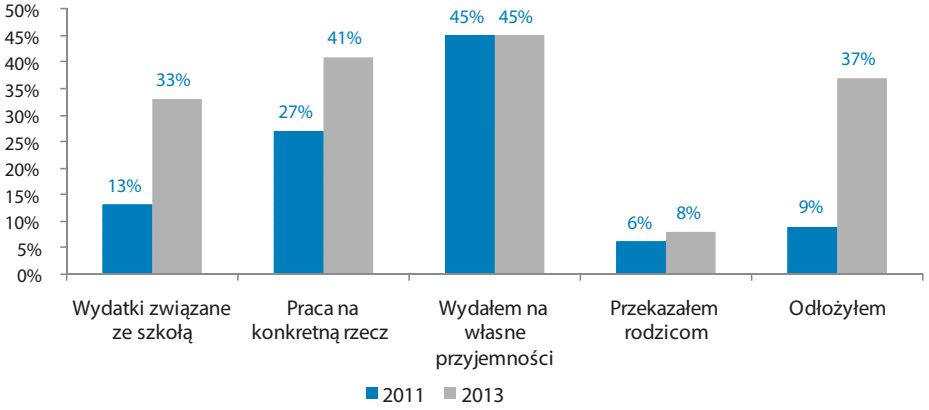

3 Rysunek poglądowy, który nie pozwala na dokonanie porównań wyników z 2011 i 2013.

Rysunek 35. Najważniejszy czynnik związany z pracą według płci (Uczniowie i uczennice; n = 788)

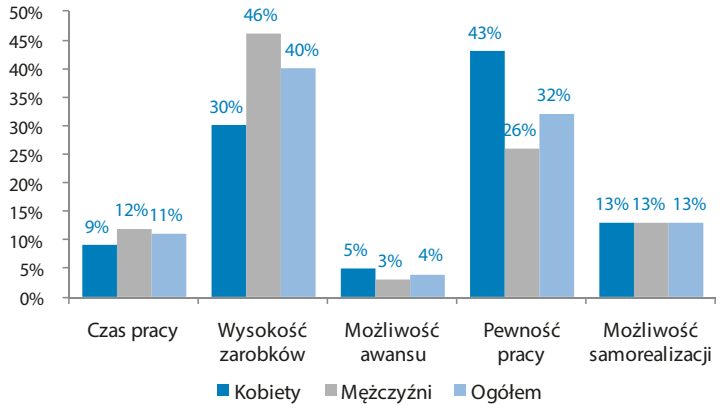

Rysunek 36. Zmiany w ocenie najważniejszych czynników związanych z pracą

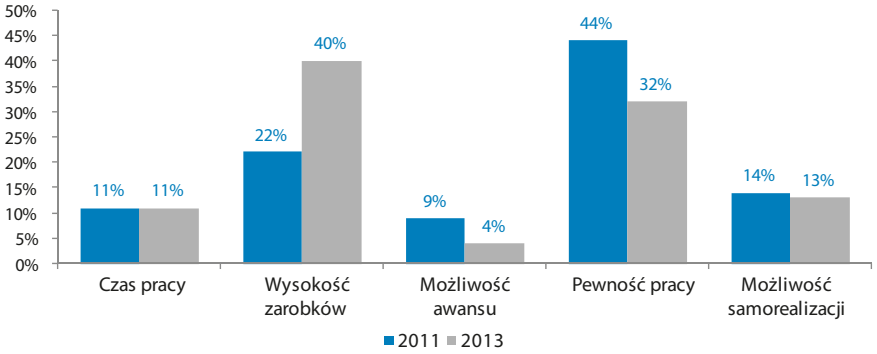

Rysunek 37. Planowane miejsce zamieszkania według płci (Uczniowie i uczennice; n = 811)

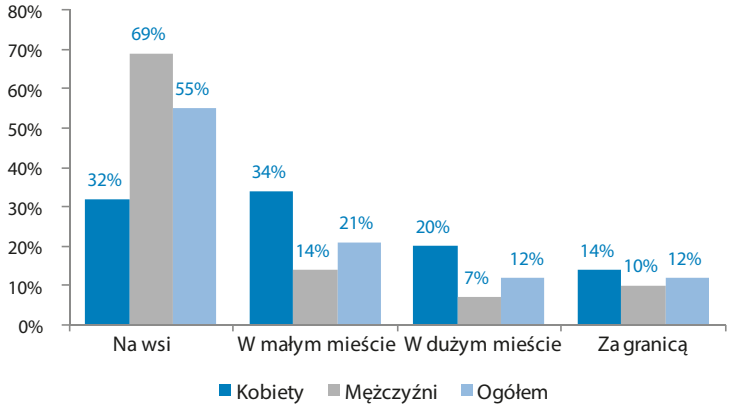

Wpływ projektu CEKIN na uczniów i uczennic

Rysunek 38. Jak zmienił się poziom kompetencji kluczowych w zakresie inicjatywności i przedsiębiorczości w dziedzinie rozwoju obszarów wiejskich po udziale w projekcie (Uczniowie i uczennice; n = 813)

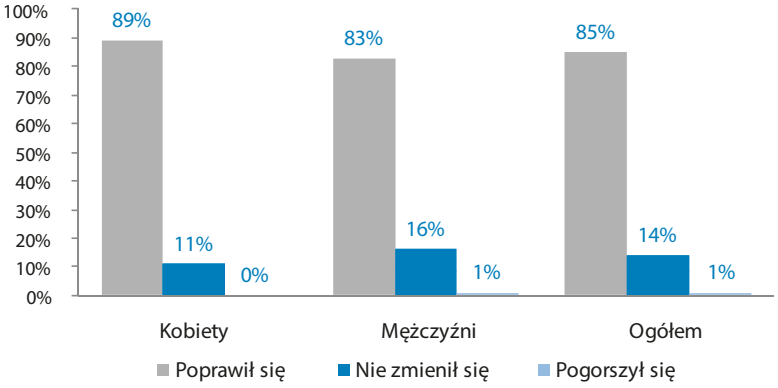

Rysunek 39. Jak zmienił się poziom wiedzy na temat rozwoju obszarów wiejskich po udziale w projekcie (Uczniowie i uczennice; n = 813)

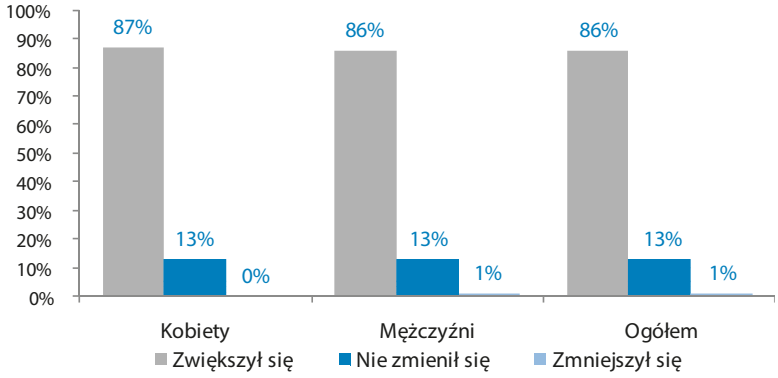

Rysunek 40. Jak zmieniła się umiejętność pracy w grupie po udziale w projekcie (Uczniowie i uczennice; n = 813)

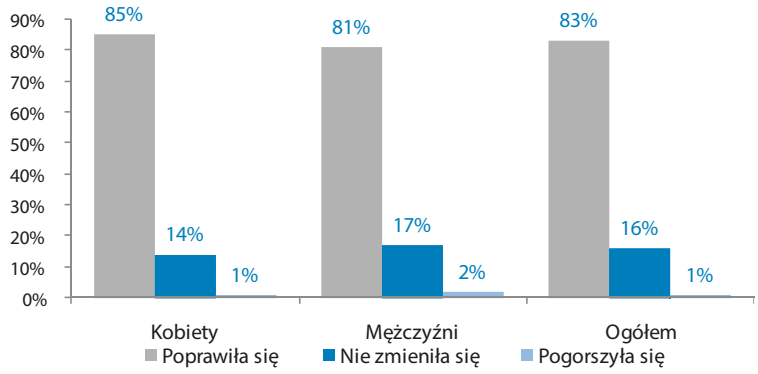

Rysunek 41. Jak zmieniła się komunikatywność po udziale w projekcie (Uczniowie i uczennice; n = 813)

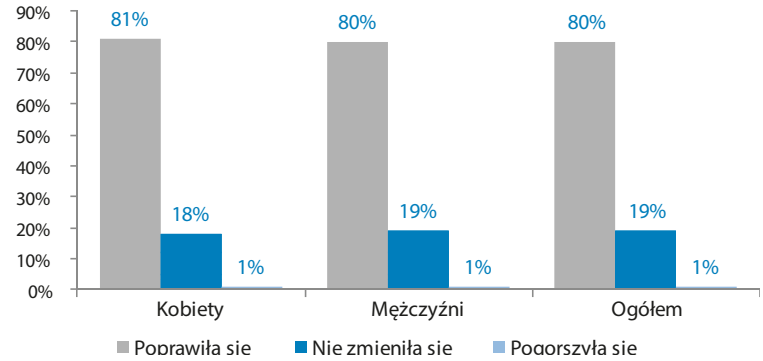

Rysunek 42. Jak zmieniła się inicjatywność po udziale w projekcie (Uczniowie i uczennice; n = 813)

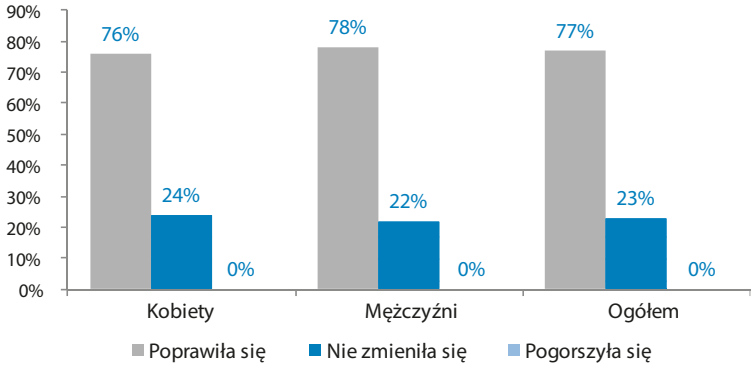

Rysunek 43. Jak zmieniła się postawa przedsiębiorcza (Uczniowie i uczennice; n = 813)

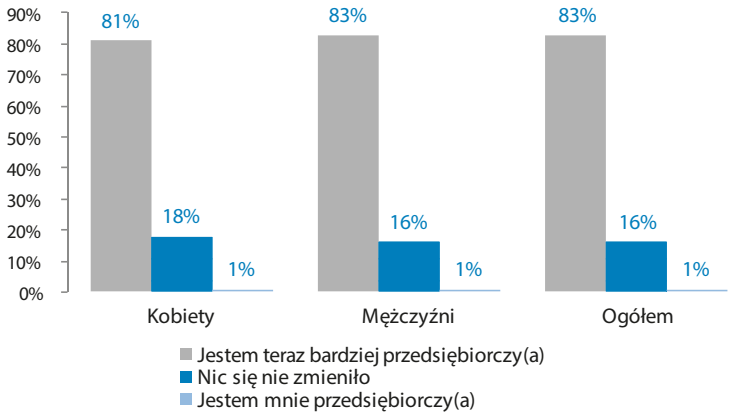

Rysunek 44. Branie pod uwagę możliwości pracy na własny rachunek (Uczniowie i uczennice; n = 813)

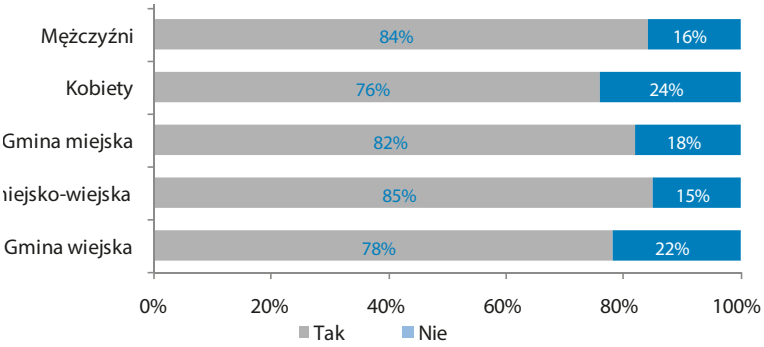

Rysunek 45. Wpływ projektu na chęć do założenia własnej firmy (Uczniowie i uczennice; n = 659)

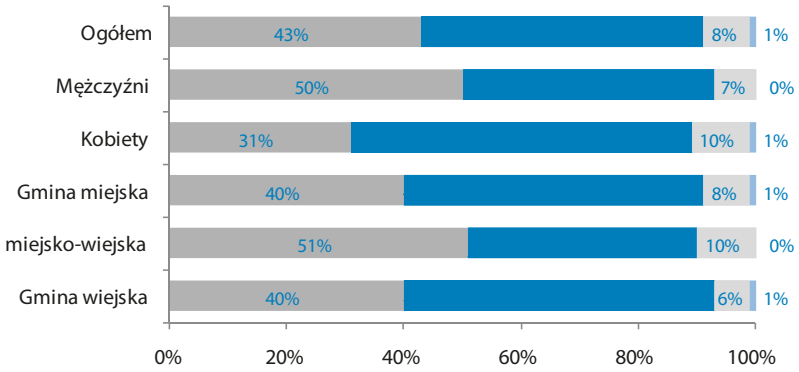

Rysunek 46. Zmiana w poziomie wiedzy potrzebnej do założenia własnej firmy w wyniku udziału w Projekcie (Uczniowie i uczennice; n = 813)

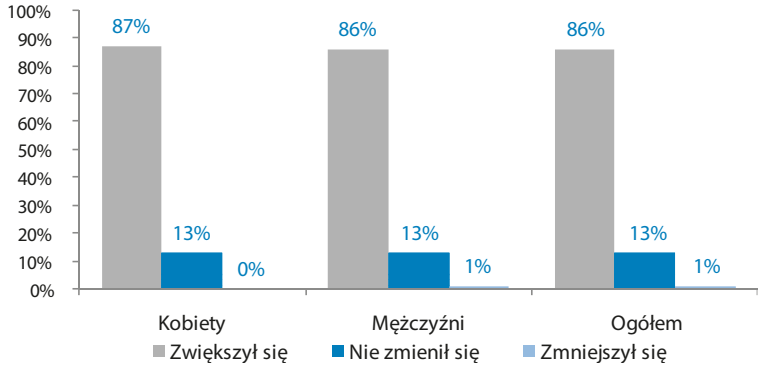

Rysunek 47. Zmiana w wiedzy o przedsiębiorczości w wyniku udziału w Projekcie (Uczniowie i uczennice; n = 813)

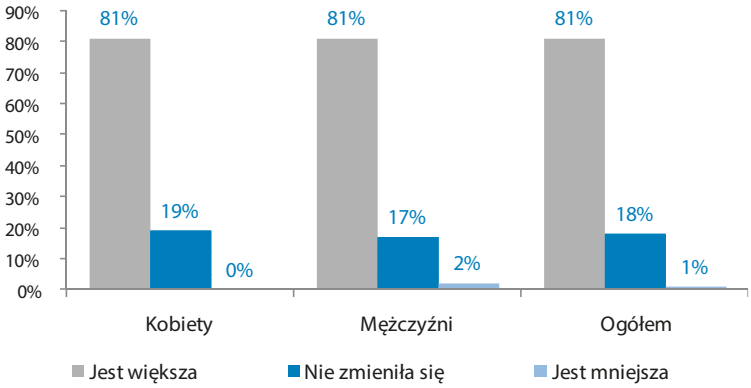

Rysunek 48. Aspiracje edukacyjne według płci (Uczniowie i uczennice; n = 813)

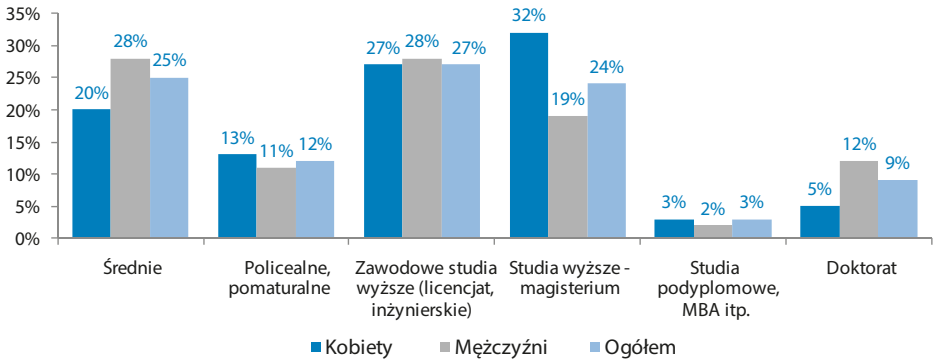

Rysunek 49. Aspiracje edukacyjne według typu gminy (Uczniowie i uczennice; n = 813)

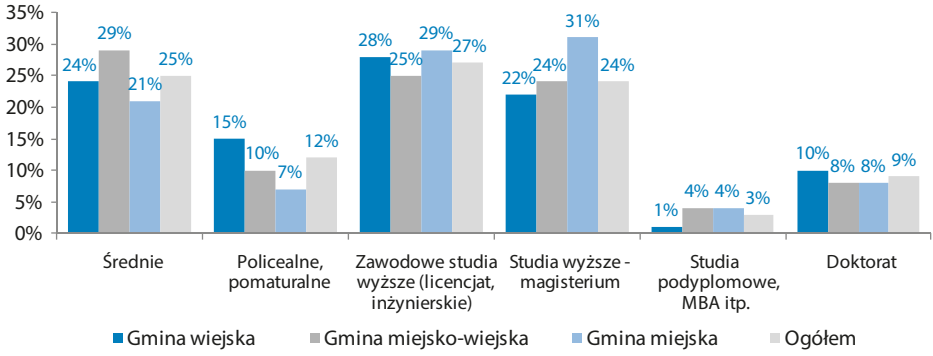

Rysunek 50. Zmiany w aspiracjach edukacyjnych uczniów i uczennic szkół rolniczych[4]

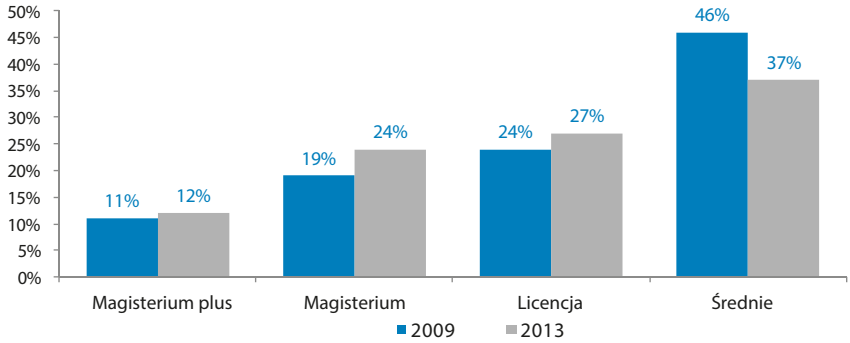

Rysunek 51. Wpływ projektu na szanse młodzieży szkół rolniczych na rynku pracy (Uczniowie i uczennice; n = 813)

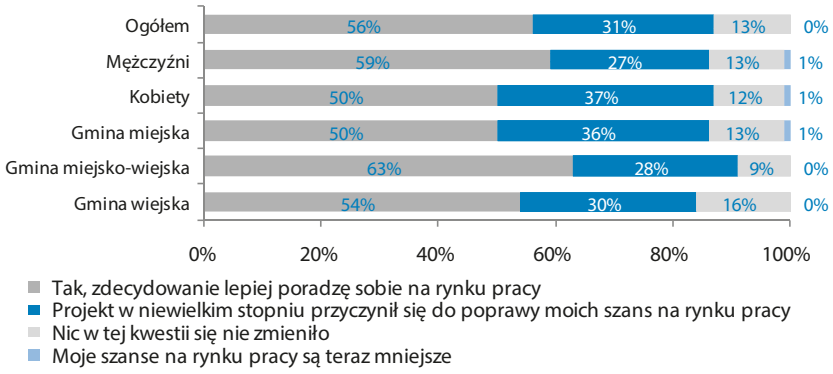

4 Dane dla 2009 roku opracowano na podstawie wyników badania „toruńskie" 2009 r., badanie Kompetencje kluczowe uczniów szkół rolniczych zrealizowane w ramach projektu POKL.

Rysunek 52. Zmiana poszczególnych umiejętności po udziale w projekcie (Uczniowie i uczennice; n = 813)

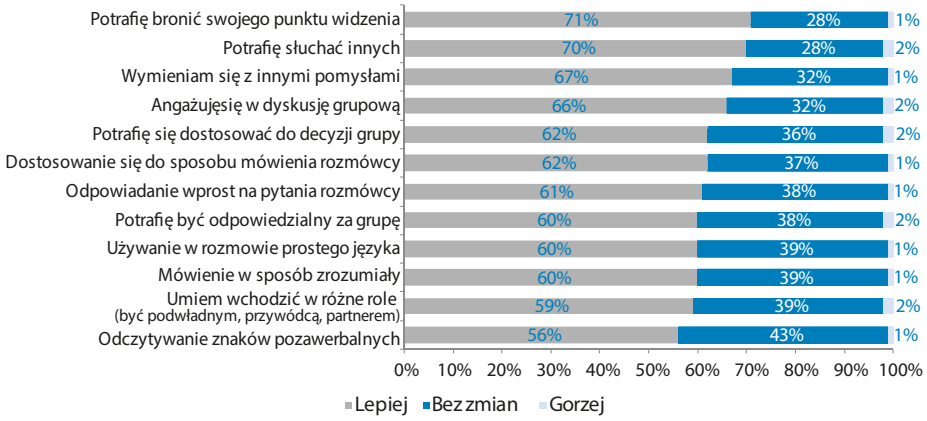

Rysunek 53. Ocena poszczególnych elementów oraz form aktywności oferowanych w ramach projektu

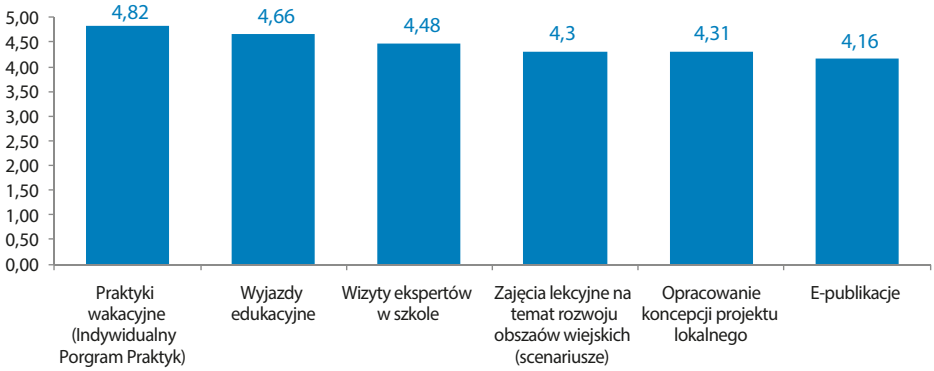

Techniki projekcyjne

Rysunek 54. Zmiana w gotowości do podejmowania nowych wyzwań i ryzyka

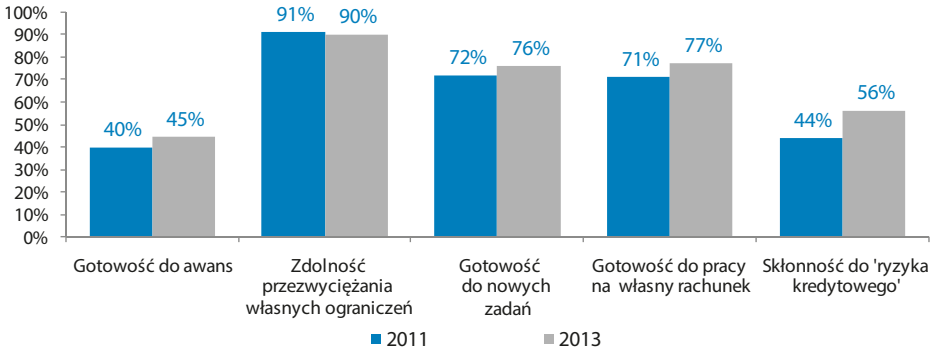

Rysunek 55. Możliwe sposoby szukania pracy.

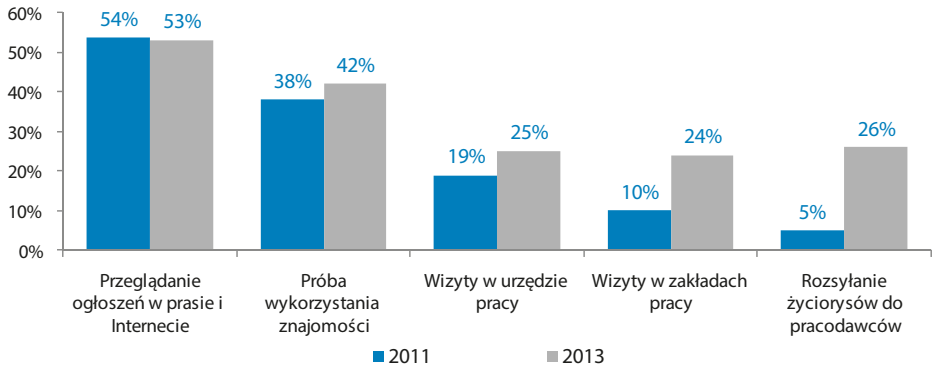

Rysunek 56. Gdzie znaleźć pieniądze na budowę boiska

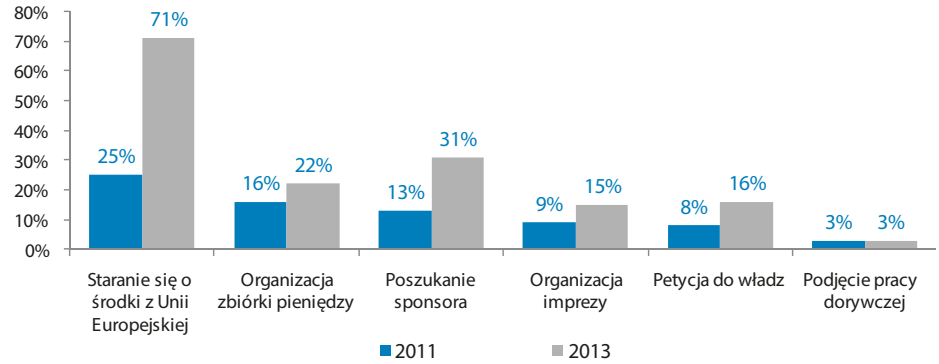

Rysunek 57. Co zrobiliby uczniowie i uczennice, aby przeprowadzić wywiad ze sportowcem i wygrać wycieczkę według płci (Uczniowie i uczennice; n = 813)

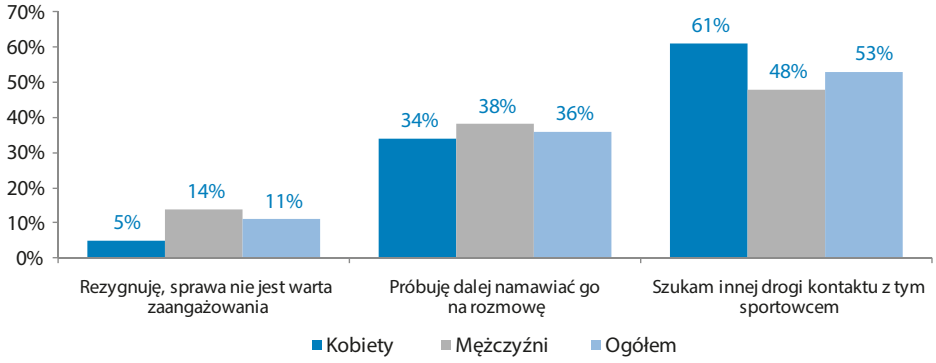

Rysunek 58. Uczestnictwo w proteście przeciw likwidacji boiska według płci (Uczniowie i uczennice; n = 813)

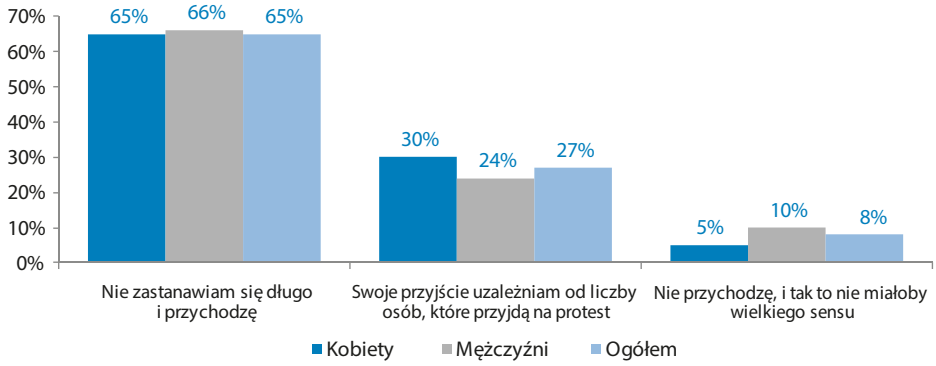

Rysunek 59. Uczestnictwo w proteście przeciw likwidacji boiska według gminy (Uczniowie i uczennice; n = 813)

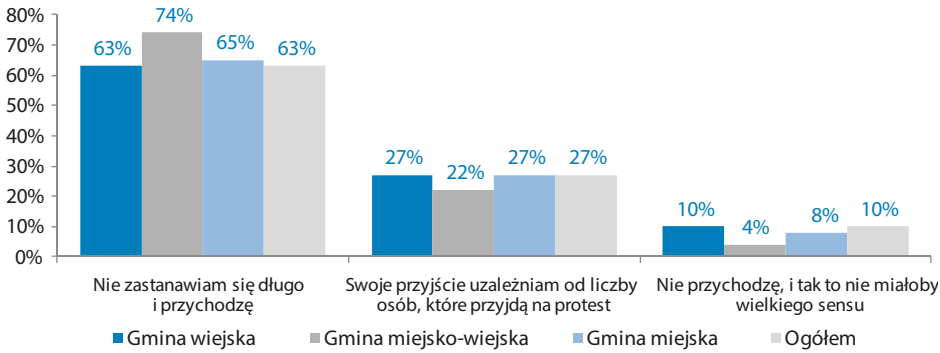

Rysunek 60. Średnie arytmetyczne procentowego udziału poszczególnych pozycji w budżecie wakacyjnym

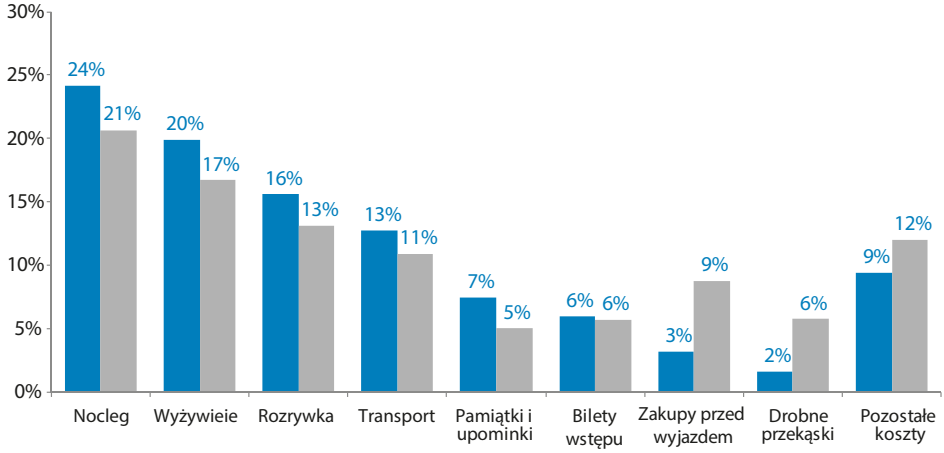

Rysunek 61. Średnie arytmetyczne procentowego udziału poszczególnych pozycji wydatków z wygranej na loterii

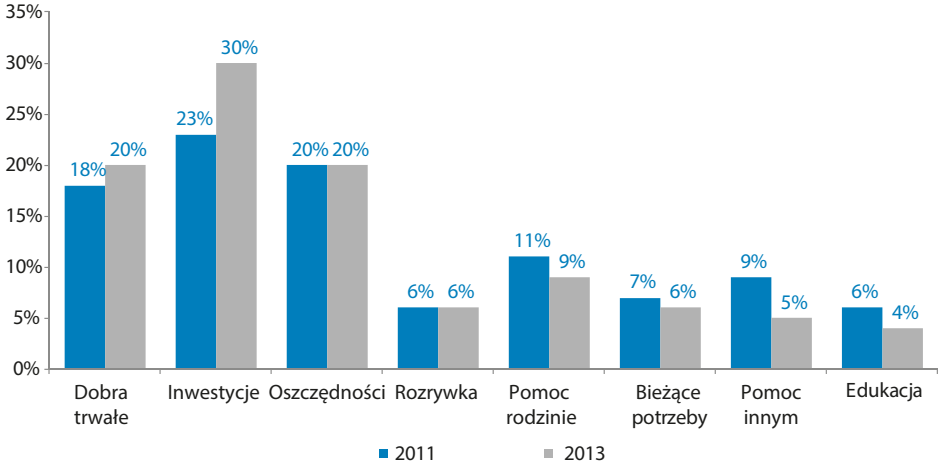

Spis rysunków

Rysunek 1. Płeć respondentów (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48) 4
Rysunek 2. Szkoły według województw (n = 48) 5
Rysunek 3. Szkoły według typu gminy (n = 48) 5
Rysunek 4. Czy ZSZ realizuje nauczanie w zawodach biorąc pod uwagę potrzeby regionalnego rynku pracy (Nauczyciele i nauczycielki; n = 18) 6
Rysunek 5. Czy technikum realizuje nauczanie kierunków biorąc pod uwagę potrzeby regionalnego rynku pracy (Nauczyciele i nauczycielki; n = 36) 8
Rysunek 6. Zmiana w zainteresowaniu młodzieży zawodami o profilu rolniczym w ciągu ostatnich 3 lat według opinii nauczycieli (Nauczyciele i nauczycielki; ZSZ n = 35, Technikum n = 48) 8
Rysunek 7. Zmiana w zainteresowaniu młodzieży zawodami o profilu rolniczym w ciągu najbliższych lat według opinii nauczycieli (Nauczyciele i nauczycielki; ZSZ n = 35, Technikum n = 48) 9
Rysunek 8. Jak zmienił się poziom kompetencji kluczowych uczniów w zakresie inicjatywności i przedsiębiorczości w dziedzinie rozwoju obszarów wiejskich po udziale w projekcie (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48) 11
Rysunek 9. Jak zmienił się poziom wiedzy uczniów na temat rozwoju obszarów wiejskich o udziale w projekcie (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48) 11
Rysunek 10. Jak zmieniła się umiejętność pracy w grupie uczniów po udziale w projekcie (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48) 12
Rysunek 11. Jak zmieniła się komunikatywność uczniów i uczennic po udziale w projekcie (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48) 12
Rysunek 12. Jak zmieniła się inicjatywność uczniów i uczennic po udziale w projekcie (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48) 13
Rysunek 13. Jak zmieniły się postawy przedsiębiorcze wśród uczniów i uczennic po udziale w projekcie (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48) 13
Rysunek 14. Jak zmieniło się zainteresowanie podjęciem studiów wyższych, szkoleń i kursów zawodowych wśród młodzieży z obszarów wiejskich po udziale w projekcie (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48) 14
Rysunek 15. Jak zmieniły się szanse młodzieży z obszarów wiejskich na rynku pracy po udziale w projekcie (Nauczyciele i nauczycielki; n =48) 14
Rysunek 16. Czy szkoła zamierza wprowadzić elementy programu nauczania wdrożonego w projekcie CEKIN (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48) 15
Rysunek 17. Elementy programu nauczania wdrożone w projekcie CEKIN, które szkoły zamierzają wprowadzić (Nauczyciele i nauczycielki; n = 40) 15
Rysunek 18. Czy szkoła zamierza wprowadzić specjalizację "Rozwój obszarów wiejskich" do swojej oferty programowej (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48). 16
Rysunek 19. Czy szkoła powinna wprowadzić specjalizację "Rozwój obszarów wiejskich" do swojej oferty programowej (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48) 16

Rysunek 20. Ocena sposobu wykorzystania poszczególnych elementów oraz form aktywności oferowane w ramach projektu (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48) 17
Rysunek 21. Czy w pracy dydaktycznej nauczyciele wykorzystują metody pracy z młodzieżą wypracowane w ramach projektu CEKIN (Nauczyciele i nauczycielki; n = 48) 17
Rysunek 22. Płeć respondentów (Uczniowie i uczennice; n = 813) 18
Rysunek 23. Uczestnicy projektu według typu gminy (Uczniowie i uczennice; n = 813) 19
Rysunek 24. W jakim stopniu zgadzasz się z poniższymi stwierdzeniami? (Uczniowie i uczennice; n = 813) 19
Rysunek 25. Która z możliwości jest lepsza (Uczniowie i uczennice; n = 805) 20
Rysunek 26. Która z możliwości jest lepsza (Uczniowie i uczennice; n = 802) 20
Rysunek 27. Która z możliwości jest lepsza (Uczniowie i uczennice; n = 800) 21
Rysunek 28. Która z możliwości jest lepsza (Uczniowie i uczennice; n = 805) 21
Rysunek 29. Która z możliwości jest lepsza (Uczniowie i uczennice; n = 806) 22
Rysunek 30. Która z możliwości jest lepsza (Uczniowie i uczennice; n = 804) 22
Rysunek 31. Podejmowanie pracy zarobkowej przez uczestników projektu według gmin (Uczniowie i uczennice; n = 813) 23
Rysunek 32. Zmiana w podejmowaniu pracy zarobkowej przez uczniów 23
Rysunek 33. Przeznaczenie zarobionych pieniędzy według płci (Uczniowie i uczennice; n = 480) 24
Rysunek 34. Odsetki przeznaczenia zarobionych pieniędzy. 25
Rysunek 35. Najważniejszy czynnik związany z pracą według płci (Uczniowie i uczennice; n = 788) 25
Rysunek 36. Zmiany w ocenie najważniejszych czynników związanych z pracą 26
Rysunek 37. Planowane miejsce zamieszkania według płci (Uczniowie i uczennice; n = 811) 26
Rysunek 38. Jak zmienił się poziom kompetencji kluczowych w zakresie inicjatywności i przedsiębiorczości w dziedzinie rozwoju obszarów wiejskich po udziale w projekcie (Uczniowie i uczennice; n = 813) 27
Rysunek 39. Jak zmienił się poziom wiedzy na temat rozwoju obszarów wiejskich po udziale w projekcie (Uczniowie i uczennice; n = 813) 27
Rysunek 40. Jak zmieniła się umiejętność pracy w grupie po udziale w projekcie (Uczniowie i uczennice; n = 813) 28
Rysunek 41. Jak zmieniła się komunikatywność po udziale w projekcie (Uczniowie i uczennice; n = 813) 28
Rysunek 42. Jak zmieniła się inicjatywność po udziale w projekcie (Uczniowie i uczennice; n = 813) 29

Rysunek 43.Jak zmieniła się postawa przedsiębiorcza (Uczniowie i uczennice; n = 813) 29
Rysunek 44. Branie pod uwagę możliwości pracy na własny rachunek (Uczniowie i uczennice; n = 813) 30
Rysunek 45. Wpływ projektu na chęć do założenia własnej firmy (Uczniowie i uczennice; n = 659) 30
Rysunek 46. Zmiana w poziomie wiedzy potrzebnej do założenia własnej firmy w wyniku udziału w Projekcie (Uczniowie i uczennice; n = 813) 31
Rysunek 47. Zmiana w wiedzy o przedsiębiorczości w wyniku udziału w Projekcie (Uczniowie i uczennice; n = 813) 31
Rysunek 48. Aspiracje edukacyjne według płci (Uczniowie i uczennice; n = 813) 32
Rysunek 49. Aspiracje edukacyjne według typu gminy (Uczniowie i uczennice; n = 813) 32
Rysunek 50. Zmiany w aspiracjach edukacyjnych uczniów szkół rolniczych 33
Rysunek 51. Wpływ projektu na szanse młodzieży szkół rolniczych na rynku pracy (Uczniowie i uczennice; n = 813) 33
Rysunek 52. Zmiana poszczególnych umiejętności po udziale w projekcie (Uczniowie i uczennice; n = 813) 34
Rysunek 53. Ocena poszczególnych elementów oraz form aktywności oferowanych w ramach projektu 35
Rysunek 54. Zmiana w gotowości do podejmowania nowych wyzwań i ryzyka 35
Rysunek 55. Możliwe sposoby szukania pracy. 36
Rysunek 56. Gdzie znaleźć pieniądze na budowę boiska 36
Rysunek 57. Co zrobiliby uczniowie i uczennice, aby przeprowadzić wywiad ze sportowcem i wygrać wycieczkę według płci (Uczniowie i uczennice; n = 813) 37
Rysunek 58. Uczestnictwo w proteście przeciw likwidacji boiska według płci (Uczniowie i uczennice; n = 813) 37
Rysunek 59. Uczestnictwo w proteście przeciw likwidacji boiska według gminy (Uczniowie i uczennice; n = 813) 38
Rysunek 60. Średnie arytmetyczne procentowego udziału poszczególnych pozycji w budżecie wakacyjnym 38
Rysunek 61. Średnie arytmetyczne procentowego udziału poszczególnych pozycji wydatków z wygranej na loterii 39

Spis tabel

Tabela 1. Zawody, które powinny być nauczane w zasadniczych szkołach zawodowych według opinii nauczycieli i nauczycielek (Nauczyciele i nauczycielki; n =35) 6
Tabela 2. Typ gminy a zmiana w ocenie nauczania przez ZSZ uwzględniającego potrzeby regionalnego rynku pracy 7

Tabela 3. Zawody, które powinny być nauczane w technikach według opinii nauczycieli i nauczycielek (Nauczyciele i nauczycielki; n =48) 7
Tabela 4. Zainteresowanie kierunkami rolniczymi w zasadniczych szkołach zawodowych według typów gmin 8
Tabela 5. Zainteresowanie kierunkami rolniczymi w technikach według typów gmin 9
Tabela 6. Zainteresowanie kierunkami rolniczymi w zasadniczych szkołach zawodowych w najbliższych latach według typów gmin 10
Tabela 7. Zainteresowanie kierunkami rolniczymi w technikach w najbliższych latach według typów gmin 10
Tabela 8. Charakter podejmowanej pracy zarobkowej 23

4. Kwestionariusz badania CATI z nauczycielami i nauczycielkami

Dzień dobry,
Nazywam się [….] jestem pracownikiem firmy Biostat. Nasza firma na zlecenie Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju Biuro Projektowe w Polsce z siedzibą w Warszawie prowadzi badanie mające na celu ocenę projektu „Wzmocnienie kompetencji kluczowych w zakresie inicjatywności i przedsiębiorczości wśród uczniów szkół rolniczych w Polsce – CEKIN".
Badanie jest w pełni anonimowe, a Pana/Pani opinia pozwoli nam dostarczyć informacji niezbędnych do oceny projektu.

Metryka:	
Nazwa Szkoły..... Województwo ..... Adres szkoły ..... Miejscowość..... Gmina ❑ 1. Wiejska ❑ 2. Miejsko-wiejska ❑ 3. Miejska Typ placówki szkolnej ❑ 1. Zasadnicza szkoła zawodowa *(pytania od 1 do 5 zadawać tylko odnośnie ZSZ)* ❑ 2. Technikum *(pytania od 1 do 5 zadawać tylko odnośnie Technikum)* ❑ 3. Zespół Szkół Zawodowych (zasadnicza szkoła zawodowa i technikum)	Informacje pobierane z bazy danych
Płeć: 1. Kobieta 2. Mężczyzna	Ankieter nie zadaje pytania, tylko zaznacza odpowiedź samodzielnie

1. Biorąc pod uwagę potrzeby regionalnego rynku pracy, jakie zawody w Pana/Pani opinii powinny być nauczane w szkołach zawodowych?

Typ szkoły	**Zawody**
1. W zasadniczych szkołach zawodowych:	....
2. W technikach:	....

2. Czy Pana/Pani szkoła realizuje nauczanie w tych właśnie zawodach?

Zawody wskazane do realizacji w zasadniczej szkole zawodowej	Zawody wskazane do realizacji w technikum
2.1.1. Tak	2.2.1. Tak.....
2.1.2. Nie, dlaczego?	2.2.2. Nie, dlaczego?.....
2.1.3. Brak wskazania/Nie dotyczy *(Ankieter: nie czytać)*[5]	2.2.3. Brak wskazania/Nie dotyczy *(Ankieter: nie czytać)*

3. Czy w ciągu ostatnich trzech lat zainteresowanie młodzieży zawodami o profilu rolniczym w porównaniu z innymi zawodami nauczanymi w szkole BYŁO:

Zasadnicza szkoła zawodowa	Technikum
3.1.1. Mniejsze	3.2.1. Mniejsze.....
3.1.2. Takie samo	3.2.2. Takie samo
3.1.3. Większe	3.2.3. Większe
3.1.4. Brak wskazania/Nie dotyczy *(Ankieter: nie czytać)*	3.2.4. Brak wskazania/Nie dotyczy *(Ankieter: nie czytać)*

4. Czy w najbliższych latach Pana/Pani zdaniem zainteresowanie młodzieży zawodami o profilu rolniczym w porównaniu z innymi zawodami nauczanymi w szkole BĘDZIE:

Zasadnicza szkoła zawodowa	Technikum
4.1.1. Mniejsze	4.2.1. Mniejsze.....
4.1.2. Takie samo	4.2.2. Takie samo
4.1.3. Większe	4.2.3. Większe
4.1.4. Nie wiem/trudno powiedzieć *(Ankieter: nie czytać)*	4.2.4. Nie wiem/trudno powiedzieć *(Ankieter: nie czytać)*

5. Jak w Pana/Pani opinii zmienił się poziom kompetencji kluczowych uczniów i uczennic w zakresie inicjatywności i przedsiębiorczości[5] w dziedzinie rozwoju obszarów wiejskich po udziale w projekcie?
   - ❑ 1. Poprawił się
   - ❑ 2. Nie zmienił się
   - ❑ 3. Pogorszył się
   - ❑ 4. Nie wiem/trudno powiedzieć (Ankieter: nie czytać)

5 Kompetencje kluczowe oznaczają zdolność do wcielania pomysłów w czyn, obejmują kreatywność, innowacyjność i podejmowanie ryzyka, a także zdolność do planowania przedsięwzięć i osiągania zamierzonych celów.

6. Jak w Pana/Pani opinii zmienił się poziom wiedzy uczniów i uczennic na temat rozwoju obszarów wiejskich po udziale w projekcie?
   - ❑ 1. Zwiększył się
   - ❑ 2. Nie zmienił się
   - ❑ 3. Zmniejszył się
   - ❑ 4. Nie wiem/trudno powiedzieć (Ankieter: nie czytać)

7. Jak w Pana/Pani opinii zmieniła się umiejętność pracy w grupie uczniów i uczennic po udziale w projekcie?
   - ❑ 1. Poprawiła się
   - ❑ 2. Nie zmieniła się
   - ❑ 3. Pogorszyła się
   - ❑ 4. Nie wiem/trudno powiedzieć (Ankieter: nie czytać)

8. Jak w Pana/Pani opinii zmieniła się komunikatywność uczniów i uczennic po udziale w projekcie?
   - ❑ 1. Poprawiła się
   - ❑ 2. Nie zmieniła się
   - ❑ 3. Pogorszyła się
   - ❑ 4. Nie wiem/trudno powiedzieć (Ankieter: nie czytać)

9. Jak w Pana/Pani opinii zmieniła się inicjatywność uczniów i uczennic po udziale w projekcie?
   - ❑ 1. Poprawiła się
   - ❑ 2. Nie zmieniła się
   - ❑ 3. Pogorszyła się
   - ❑ 4. Nie wiem/trudno powiedzieć (Ankieter: nie czytać)

10. Jak w Pana/Pani opinii zmieniły się postawy przedsiębiorcze wśród uczniów i uczennic po udziale w projekcie?
    - ❑ 1. Więcej uczniów i uczennic prezentuje postawy przedsiębiorcze
    - ❑ 2. Nic się nie zmieniło w tej kwestii
    - ❑ 3. Mniej uczniów i uczennic prezentuje postawy przedsiębiorcze
    - ❑ 4. Nie wiem/trudno powiedzieć (Ankieter: nie czytać)

11. Jak według Pana/Pani wiedzy zmieniło się zainteresowanie podjęciem studiów wyższych, szkoleń i kursów zawodowych wśród młodzieży z obszarów wiejskich po udziale w projekcie?
    - ❑ 1. Jest większe
    - ❑ 2. Nie zmieniło się
    - ❑ 3. Jest mniejsze
    - ❑ 4. Nie wiem/trudno powiedzieć (Ankieter: nie czytać)

12. Jak w Pana/Pani opinii zmieniły się szanse młodzieży z obszarów wiejskich na ryku pracy po udziale w projekcie?
    - ❑ 1. Są większe
    - ❑ 2. Nie zmieniły się
    - ❑ 3. Są mniejsze
    - ❑ 4. Nie wiem/trudno powiedzieć (Ankieter: nie czytać)

13. Czy Pana/Pani szkoła zamierza wprowadzić elementy programu nauczania wdrożonego w projekcie CEKIN?
    - ❑ 1. Tak, które? .....
    - ❑ 2. Nie, dlaczego? .....

14. Czy Pana/Pani szkoła zamiera wprowadzić specjalizację „Rozwój obszarów wiejskich" do swojej oferty programowej?
    - ❑ 1. Tak
    - ❑ 2. Nie

15. Czy w Pana/Pani opinii szkoła powinna wprowadzić taką specjalizację do swojej oferty programowej?
    - ❑ 1. Tak
    - ❑ 2. Nie, dlaczego? .....

16. Jak ocenia Pan/Pani sposób wykorzystania poszczególnych elementy oraz formy aktywności oferowane w ramach projektu? Proszę ocenić w skali od 1 do 5, gdzie 1 to w ogóle nieprzydatne, a 5 to bardzo pomocne.

	1	2	3	4	5	Nie wiem/ trudno powiedzieć
❑ 1. Zajęcia lekcyjne na temat rozwoju obszarów wiejskich (scenariusze zajęć)	❑	❑	❑	❑	❑	❑
❑ 2. E-publikacje	❑	❑	❑	❑	❑	❑
❑ 3. Pilotażowy program nauczania z zakresu rozwoju obszarów wiejskich	❑	❑	❑	❑	❑	❑
❑ 4. Szkolenia dla kadry nauczycielskiej	❑	❑	❑	❑	❑	❑
❑ 5. Zagraniczne wizyty studyjne	❑	❑	❑	❑	❑	❑
❑ 6. Praktyki wakacyjne (Indywidualny Program Praktyk)	❑	❑	❑	❑	❑	❑
❑ 7. Opracowanie koncepcji projektu lokalnego przez uczniów i uczennice	❑	❑	❑	❑	❑	❑
❑ 8. Jednodniowe wyjazdy edukacyjne uczniów i uczennic	❑	❑	❑	❑	❑	❑
❑ 9. Wizyty ekspertów w szkole	❑	❑	❑	❑	❑	❑

17. Czy w swojej pracy wykorzystują Państwo metody pracy z młodzieżą wypracowane w ramach projektu CEKIN?
    - ❑ 1. Tak
    - ❑ 2. Nie

18. Czy w przyszłości planują Państwo wykorzystywać metody pracy z młodzieżą wypracowane w ramach projektu CEKIN?
    - ❑ 1. Tak
    - ❑ 2. Nie, dlaczego? .....

To było ostatnie pytanie, dziękujemy za udział w badaniu.

5. Kwestionariusz ankiety z uczniami i uczennicami

Dzień dobry,
Firma BioStat na zlecenie Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju Biuro Projektowe w Polsce z siedzibą w Warszawie prowadzi badanie mające na celu ocenę projektu „Wzmocnienie kompetencji kluczowych w zakresie inicjatywności i przedsiębiorczości wśród uczniów i uczennic szkół rolniczych w Polsce – CEKIN". Badanie jest w pełni anonimowe, a Twoja opinia pozwoli nam dostarczyć informacji niezbędnych do oceny projektu.

Metryka:

Płeć:
❑ 1. Kobieta
❑ 2. Mężczyzna

Rok urodzenia: .....

Typ szkoły:
❑ 1. Zasadnicza szkoła zawodowa
❑ 2. Technikum
❑ 3. Zespół Szkół Zawodowych (zasadnicza szkoła zawodowa i technikum)

Typ gminy w której znajduje się szkoła:
❑ 1. Wiejska
❑ 2. Miejsko-wiejska
❑ 3. Miejska

1. W jakim stopniu zgadzasz się z poniższymi stwierdzeniami?
(1 – w ogóle się nie zgadzam, 10 – zdecydowanie się zgadzam)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Jestem pracowity i robię, co trzeba by osiągnąć cel	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑
2. Znam się na tym, w czym chcę działać	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑
3. Problemy i trudności mobilizują mnie do działania	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑
4. Umiem zaplanować to, co chcę zrobić	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑
5. Mam zawsze wiele pomysłów	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑
6. Potrafię wprowadzać pomysły w życie	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑
7. Potrafię pracować zespołowo z innymi	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑	❑

2. Która z możliwości Twoim zdaniem jest lepsza?

1. ❑ Jak najwcześniej podjąć pracę czy ❑ Najpierw zdobyć wysokie kwalifikacje zawodowe
2. ❑ Trzymać się wyuczonego zawodu czy ❑ Próbować różnych zajęć i zawodów
3. ❑ Zmieniać miejsca pracy czy ❑ Trzymać się jednego pracodawcy
4. ❑ Być pracownikiem czy ❑ Być przedsiębiorcą
5. ❑ Sprawować funkcje kierownicze czy ❑ Być szeregowym pracownikiem
6. ❑ Pracować indywidualnie czy ❑ Pracować w zespole

3. Czy do tej pory podejmowałeś/podejmowałaś pracę i zarobiłeś/zarobiłaś własne pieniądze?
   ❑ 1. Tak
   ❑ 2. Nie (proszę przejść do pytania nr 6)

4. W jakim charakterze pracowałeś/pracowałaś, co robiłeś/robiłaś?

.....
.....
.....

5. Na co wydałeś/wydałaś zarobione przez siebie pieniądze? (możliwość wskazania kilku odpowiedzi)
   ❑ 1. Na wydatki związane ze szkołą
   ❑ 2. Pracowałem/pracowałam po to, aby kupić sobie konkretną rzecz (np. aparat, komputer itp.)
   ❑ 3. Zarobione pieniądze wydałem/wydałam na własne przyjemności (np. imprezy, zakupy - nic konkretnego)
   ❑ 4. Zarobione pieniądze przekazałem/przekazałam rodzicom
   ❑ 5. Zarobione pieniądze odłożyłem/odłożyłam
   ❑ 6. Inne, jakie? .....

6. Co według Ciebie jest najważniejsze, a co najmniej ważne w pracy? Uszereguj odpowiedzi od elementu najważniejszego (wpisując 1), do najmniej ważnego (wpisując 5).
   Czas pracy ……
   Wysokość zarobków ……
   Możliwość awansu ……
   Pewność pracy ……
   Możliwość samorealizacji ……

7. Kiedy się usamodzielnisz, gdzie chciał(a)byś w przyszłości mieszkać?
   - ❑ 1. Na wsi
   - ❑ 2. W małym mieście
   - ❑ 3. W dużym mieście (pow. 100 tyś.)
   - ❑ 4. Za granicą

8. Jak zmienił się poziom Twoich kompetencji kluczowych w zakresie inicjatywności i przedsiębiorczości[6] w dziedzinie rozwoju obszarów wiejskich po udziale w projekcie?
   - ❑ 1. Poprawił się
   - ❑ 2. Nie zmienił się
   - ❑ 3. Pogorszył się

9. Jak zmienił się poziom Twojej wiedzy na temat rozwoju obszarów wiejskich po udziale w projekcie?
   - ❑ 1. Zwiększył się
   - ❑ 2. Nie zmienił się
   - ❑ 3. Zmniejszył się

10. Jak zmieniła się Twoja umiejętność pracy w grupie po udziale w projekcie?
    - ❑ 1. Poprawiła się
    - ❑ 2. Nie zmieniła się
    - ❑ 3. Pogorszyła się

11. Jak zmieniła się Twoja umiejętność komunikatywność po udziale w projekcie?
    - ❑ 1. Poprawiła się
    - ❑ 2. Nie zmieniła się
    - ❑ 3. Pogorszyła się

12. Jak zmieniła się Twoja inicjatywność (zdolność do wcielania pomysłów w czyn) po udziale w projekcie?
    - ❑ 1. Poprawiła się
    - ❑ 2. Nie zmieniła się
    - ❑ 3. Pogorszyła się

6 Kompetencje kluczowe oznaczają zdolność do wcielania pomysłów w czyn, obejmują kreatywność, innowacyjność i podejmowanie ryzyka, a także zdolność do planowania przedsięwzięć i osiągania zamierzonych celów.

13. Czy dzięki udziałowi w projekcie zmieniła się Twoja postawa przedsiębiorcza?
    - ❑ 1. Jestem teraz bardziej przedsiębiorczy/przedsiębiorcza
    - ❑ 2. Nic się nie zmieniło
    - ❑ 3. Jestem mniej przedsiębiorczy/przedsiębiorcza

14. Czy bierzesz pod uwagę możliwość pracy na własny rachunek (założenia własnej firmy)?
    - ❑ 1. Tak
    - ❑ 2. Nie (proszę przejść do pytania nr 16)

15. Czy udział w projekcie wpłynął na Twoją chęć do założenia własnej firmy?
    - ❑ 1. Zdecydowanie tak
    - ❑ 2. Raczej tak
    - ❑ 3. Raczej nie
    - ❑ 4. Zdecydowanie nie

16. Jak zmieniła się Twoja wiedza potrzebna do założenia własnej firmy w wyniku udziału w Projekcie?
    - ❑ 1. Jest większa
    - ❑ 2. Nie zmieniła się
    - ❑ 3. Jest mniejsza

17. Jak zmieniła się Twoja wiedza o przedsiębiorczości w wyniku udziału w Projekcie?
    - ❑ 1. Jest większa
    - ❑ 2. Nie zmieniła się
    - ❑ 3. Jest mniejsza

18. Jaki poziom wykształcenia chciałbyś w życiu osiągnąć? (tylko jedna odpowiedź)
    - ❑ 1. Średnie
    - ❑ 2. Policealne, pomaturalne
    - ❑ 3. Zawodowe studia wyższe (licencjat, inżynierskie)
    - ❑ 4. Studia wyższe – magisterium
    - ❑ 5. Studia podyplomowe, MBA itp.
    - ❑ 6. Doktorat
    - ❑ 7. Inny, jaki? .....
      .....

19. Jak Ci się wydaje, czy udział w projekcie wpłynął w jakiś sposób na Twoje szanse na ryku pracy?
    - ❑ 1. Tak, teraz zdecydowanie lepiej poradzę sobie na rynku pracy
    - ❑ 2. Projekt w niewielkim stopniu przyczynił się do poprawy moich szans na rynku pracy
    - ❑ 3. Nic w tej kwestii się nie zmieniło
    - ❑ 4. Moje szanse na rynku pracy są teraz mniejsze

20. Jak po udziale w Projekcie zmieniły się Twoje poszczególne umiejętności?

	Lepiej	Bez zmian	Gorzej
1. Mówienie w sposób zrozumiały	❑	❑	❑
2. Odpowiadanie wprost na pytania rozmówcy	❑	❑	❑
3. Dostosowanie się do sposobu mówienia rozmówcy	❑	❑	❑
4. Używanie w rozmowie prostego języka	❑	❑	❑
5. Odczytywanie znaków pozawerbalnych	❑	❑	❑
6. Potrafię słuchać innych	❑	❑	❑
7. Angażuję się w dyskusję grupową	❑	❑	❑
8. Potrafię się dostosować do decyzji grupy	❑	❑	❑
9. Potrafię bronić swojego punktu widzenia	❑	❑	❑
10. Wymieniam się z innymi pomysłami	❑	❑	❑
11. Potrafię być odpowiedzialny za grupę	❑	❑	❑
12. Umiem wchodzić w różne role (być podwładnym, przywódcą, partnerem)	❑	❑	❑

21. Jak oceniasz poszczególne elementy oraz formy aktywności oferowane w ramach projektu? Oceń w skali od 1 do 5, gdzie 1 to w ogóle mi się nie podobały, a 5 to bardzo mi się podobały.

	1	2	3	4	5	Nie korzystałem(am)
1. Zajęcia lekcyjne na temat rozwoju obszarów wiejskich (scenariusze zajęć)	❑	❑	❑	❑	❑	❑
2. E-publikacje	❑	❑	❑	❑	❑	❑
3. Praktyki wakacyjne (Indywidualny Program Praktyk)	❑	❑	❑	❑	❑	❑
4. Opracowanie koncepcji projektu lokalnego	❑	❑	❑	❑	❑	❑
5. Jednodniowe wyjazdy edukacyjne	❑	❑	❑	❑	❑	❑
6. Wizyty ekspertów w Twojej szkole	❑	❑	❑	❑	❑	❑

Przeczytaj poniższe historyjki i spróbuj odpowiedzieć, co Twoim zdaniem powinni zrobić ich bohaterowie i bohaterki.

H01. Andrzej od kilku lat pracuje na stanowisku menadżera w dużej firmie. Ma duży dom, dobry samochód, pracę. Osiągnął w życiu to, o czym jego rodzice nawet nie marzyli. Właśnie otrzymał propozycję awansu. Będzie miał wyższe zarobki i większe perspektywy rozwoju zawodowego. Jednak nowe stanowisko będzie wymagało podwyższenia kwalifikacji. Jeśli nie podoła wyzwaniom, będzie musiał znów szukać nowej pracy. Co Andrzej powinien zrobić?

❑ 1. Zrezygnować z nowej oferty, w końcu osiągnął już bardzo dużo
❑ 2. Skorzystać z nowej oferty, mimo ryzyka utraty pracy

H02. Marta pochodzi z biednej rodziny. Swoją rodzinę założyła zaraz po szkole średniej, zajmowała się dziećmi, nigdy nie pracowała. Ostatnio nawet próbowała kilka razy znaleźć dla siebie pracę. Nie jest, niestety, atrakcyjnym pracownikiem i przyzwyczaiła się do myśli, że nic już się nie zmieni. Nieoczekiwanie dostaje ofertę pracy. Zostanie zatrudniona pod warunkiem, że podejmie zaocznie studia. Marta się waha – nie wie czy poradzi sobie na studiach. Co Marta powinna zrobić?

❑ 1. Przyjąć ofertę pracy i podjąć studia
❑ 2. Zrezygnować z oferty pracy

H03. Tomek po studiach wciąż zmienia pracę. Nigdzie nie umie zagrzać dłużej miejsca. Chciałby wreszcie znaleźć stałe i bezpieczne miejsce pracy. Rodzice Tomka są właścicielami rozwijającej się firmy. Wierzą w możliwości syna i chcieliby, aby podjął pracę w ich firmie, a w przyszłości ją przejął. Tomek jednak odmawia. Woli brak stresów i święty spokój. Zawsze przecież może liczyć na pomoc rodziców. Co Twoim zdaniem powinien zrobić Tomek?

❑ 1. Podjąć wyzwanie i zacząć pracować w firmie rodziców
❑ 2. Szukać spokojnej pracy

H04. Adam jest murarzem i pracuje w firmie budowlanej. Jego żona nie pracuje, mają na utrzymaniu jedno dziecko. Z pracą jest różnie - w sezonie jest jej bardzo dużo, poza sezonem mniej, ale zawsze jakieś pieniądze w ciągu miesiąca wpływają na konto. Adam coraz częściej zastanawia się nad otworzeniem własnej firmy. Wie ile zarabia jego szef i jest przekonany, że działając na własny rachunek mógłby zarobić podobne pieniądze, tym

bardziej, że często ma zlecenia, które realizuje po godzinach. Z drugiej strony jest jedynym żywicielem rodziny i obawia się, że byłyby miesiące, w których w ogóle nie miałby pracy i pieniędzy. Co Adam powinien zrobić?

❑ 1. Zaryzykować i otworzyć własną firmę
❑ 2. Pracować w dotychczasowym miejscu

H05. Artur po ukończeniu szkoły pracował rok za granicą. Po powrocie do kraju zarobione pieniądze odłożył do banku i podjął pracę w sklepie z komputerami. Ma świetny pomysł na własny interes, ale zarobione w Anglii pieniądze nie wystarczą. Artur potrzebuje jeszcze kilkudziesięciu tysięcy złotych i zastanawia się nad kredytem z banku, jednak obawia się czy poradzi sobie ze spłatą. Zawsze przecież może się zdarzyć, że własny interes nie wyjdzie. Co Artur powinien zrobić?

❑ 1. Zaciągnąć kredyt w banku i otworzyć własną firmę
❑ 2. Odłożyć plany o własnej firmie na przyszłość

Z01. Wyobraź sobie, że od przyszłego roku musisz podjąć pracę. W jaki sposób próbował(a)byś ją znaleźć?

❑ 1. Przeglądanie ogłoszeń w prasie i Internecie
❑ 2. Próba wykorzystania znajomości
❑ 3. Wizyty w urzędzie pracy
❑ 4. Wizyty w zakładach pracy
❑ 5. Rozsyłanie życiorysów do pracodawców
❑ 6. Inne, jakie?.....

Z02. Ty i Twoi koledzy/koleżanki nie macie gdzie grać w piłkę nożną, koszykówkę. Potrzebne jest boisko, ale gmina zdecydowanie odmawia możliwości sfinansowania tej budowy tłumacząc się brakiem funduszy, chociaż jest już plac przeznaczony pod przyszłe boisko. W jaki sposób można by znaleźć pieniądze na tę budowę?

❑ 1. Staranie się o środki z Unii Europejskiej
❑ 2. Organizacja zbiórki pieniędzy
❑ 3. Poszukanie sponsora
❑ 4. Organizacja imprezy
❑ 5. Petycja do władz
❑ 6. Podjęcie pracy dorywczej
❑ 7. Inne, jakie? .....

Z03. Masz szansę na zwycięstwo w pewnym konkursie i wyjazd na wycieczkę. Jednak aby tego dokonać musisz przeprowadzić wywiad ze znanym sportowcem. Ten jednak ignoruje wszelkie prośby o rozmowę. Co robisz?

- ❑ 1. Rezygnuję, sprawa nie jest warta zaangażowania
- ❑ 2. Próbuję dalej namawiać go na rozmowę
- ❑ 3. Szukam innej drogi kontaktu z tym sportowcem

Z04. Gmina zamierza zlikwidować boisko sportowe. Jeden z Twoich kolegów organizuje protest w obronie likwidowanego boiska i prosi cię o aktywny w nim udział. Jaka jest Twoja reakcja:

- ❑ 1. Nie zastanawiam się długo i przychodzę
- ❑ 2 . Swoje przyjście uzależniam od liczby osób, które przyjdą na protest
- ❑ 3 . Nie przychodzę, i tak to nie miałoby wielkiego sensu

Z05. Masz 1000 zł na tygodniowy wyjazd nad morze. Zaplanuj budżet Twojej wycieczki podając kwoty jakie zamierzasz przeznaczyć na poszczególne rodzaje wydatków:

Rodzaj wydatku	**Kwota**
1. Noclegi	.....
2. Wyżywienie	.....
3. Rozrywka	.....
4. Transport	.....
5. Pamiątki i upominki	.....
6. Bilety wstępu	.....
7. Zakupy przed wyjazdem	.....
8. Drobne przekąski	.....
Inne:	
9.	.....
10.	.....
11.	.....
SUMA	**1 000,00 zł**

Z06. Wyobraź sobie, że wygrałeś milion złotych w LOTTO. Na co przeznaczyłbyś wygraną? Spróbuj rozpisać wygrany milion na poszczególne wydatki z podaniem kwot.

Rodzaj wydatku	Kwota
1. Różne doba trwałe (np. samochód, komputer)	.....
2. Inwestycje	.....
3. Oszczędności	.....
4. Rozrywka	.....
5. Pomoc rodzinie	.....
6. Bieżące potrzeby	.....
7. Pomoc innym	.....
8. Edukacja	.....
Inne:	
9.	.....
10.	.....
11.	.....
SUMA	**1 000 000,00 zł**

To było ostatnie pytanie, dziękujemy za udział w badaniu.

Literatura:

1 Źródło: Domalewski J. (red.); Zadania i funkcje szkół rolniczych w Polsce z perspektywy kompetencji kluczowych uczniów i uczennic w zakresie przedsiębiorczości i inicjatywności; Warszawa 2011.

2 Źródło: jw.

3 Źródło: Domalewski J. (red.); Zadania i funkcje szkół rolniczych w Polsce z perspektywy kompetencji kluczowych uczniów i uczennic w zakresie przedsiębiorczości i inicjatywności; Warszawa 2011.

4 Źródło: jw.

5 *Ankieter nie czyta tej odpowiedzi, zaznacza ją tylko jeżeli respondent po ponownym dopytaniu nadal nie potrafi udzielić odpowiedzi na zadane pytanie.*

UNDP

Empowered lives.
Resilient nations.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

www.undp.org.pl

www.cekin.eu